

4 110

113

A BUDAPESTI

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESITŐJE.

AZ 1878—79-iki TANÉVRŐL.

MEGELŐZI:

A MOZAIKO-TALMUDI RENDŐRI JOG.

IRTA

BLOCH MÓZES,

TANÁR.

BUDAPEST.

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1879.

A BUDAPESTI

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESÍTŐJE.

AZ 1878-79-iki TANÉVRŐL.

MEGELŐZI:

A MOZAIKO-TALMUDI RENDŐRI JOG.

IRTA

BLOCH MÓZES,

TANÁR.

BUDAPEST.

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1879.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	1— 4
Első fejezet: A rendőrség hivatása és fogalma	5— 7
Második fejezet: Rendőri hatóságok és közegeik	8— 9
Harmadik fejezet: Rendőri törvények.	
I. Törvények a physikai személyiség védelmére. a) Az élet megtartására. b) Az egészség fentartására és a testi sérelmekről való megóvásra. c) A nyilvános közlekedés megzavarása ellen. d) A szegények rendőrsége. e) A becsület védelmére. f) A szabadság védelmére	10—20
II. Törvények a szellemi személyiség védelmére. a) Az ítélő képesség fejlesztésére b) Az erkölcsi akarat nemesítésére. c) A vallásos érzület emelésére	21—24
III. Törvények a tulajdon védelmére. a) Lopás és megrongálás ellen. b) Csalás ellen. c) Hamis mérték és súly ellen. d) Az élelmi szerek árának megdrágítása ellen. e) Okmányok hamisítása ellen. f) A saját jogvédelmőkre képtelenek vagyonának ótalmára. α) Kiskorúaknál. β) Elmebetegeknél. γ) Távollevőknél	24—39

Bevezetés.

A zsidóságnak különböző és az emberi élet összes viszonyait magukban foglaló rendszabályai közül kiváló helyet foglalnak el a jogtörvények. A kölcsönös társadalmi viszonyokat szabályzó rendeletek, a megállapítások, melyek az emberek egymáshoz való viszonyait meghatározzák, lényeges részét képezik a mozaiko-talmudi tannak. Az Isten eszméje, mely a zsidóság súlypontja, áthatja a jogot is és az isteniség bélyegét süti reá. A zsidóságban az igazságosság szolgáltatása nem csak polgári kötelesség, hanem vallástörvény is, és a jogsértés nem csak bűn a társadalom irányában, hanem Isten ellen elkövetett vétek is. „Az örökké való a jogost szereti“ ; ¹⁾ a ki ezt gyakorolja, szereti Istenét. „A jog Istené“ ; ²⁾ megsértője Isten ellen vétkezik.

Ezen a vallással oly szoros kapcsolatban álló jogi eszme, mely minden joghatározat alapját képezi, az isteni akarat és az isteni parancsolatok végrehajtójává teszi a bírót és אלהים ³⁾ névvel látja el őt.

¹⁾ Zsoltár. 37, 28.

²⁾ Deut. 1, 17.

³⁾ Exodus. 21, 6. 22, 7, 8.

„Nem ember, hanem Isten dolga az ítélet“, ⁴⁾ „Isten a bírakkal együtt ítél“, ⁵⁾ az ítélet Isten nevében hozassék és „a bíró életével felel Isten előtt minden igazságtalan ítéletért“, ⁶⁾ és ezért kell hogy eljárásában valamint az ítélet hozatalában a legszigorúbb részrehajlatlanságot gyakorolja és a pártfogásnak még látszatját is kerülje. ⁷⁾

Ezen a jog isteniségéről szóló igazság oly mélyen gyökeredzik a zsidóságban, hogy a talmud állítása szerint „a bíró, ki lelkesülve igazságért és jogért igazságosan viseli hivatalát, majd-nem olyan érdemeket szerez magának, mintha részt vett volna a világ teremtésében“ ; ⁸⁾ „mert igazságon, jogon és békén alapszik a világ“, ⁹⁾ jog nélkül azonban az igazság és a béke, s e szerint a világ megmaradása is lehetetlen. A jog ezen egybeolvasztása a vallással egyrészt rendithetetlen igazságérzetet keltett a zsidókban, másrészt arra bírta őket, hogy a jog törvényeivel megismerkedjenek.

Az utasítások: „el ne távozzék e Törvénynek könyve a te szádtól, hanem gondolkodjál arról éjjel és nappal.“ ¹⁰⁾ „verd a Törvény igazságait gyermekeid elméjébe“ ¹¹⁾ a jog tanaira is vonatkoznak és valamint a Törvény szorgalmatos kutatását egy-

⁴⁾ Évkönyv II. 19, 6.

⁵⁾ Zsoltár 82, 1.

⁶⁾ Szanhedrin 7a.

⁷⁾ Kethuboth 105b. Szanhedrin 7b. Maimonidesz Szanhedrin 21 és 23. Chósen Mispát 17.

⁸⁾ Sabbath 10a.

⁹⁾ Ábóth 1. 18.

¹⁰⁾ Jósua 1, 8.

¹¹⁾ Deut. 6, 7.

általában, úgy a jogi törvények tanulmányozását is vallásos kötelességnek tekintették. Mint a szentírás minden egyes szavát a jog törvényeit is magyarázták és bővítették nagy gondossággal és az átszármazott magyarázati szabályok szerint, előrenemlátott jogi eseteket a szentírásban idézett hasonlókból származtatták és az idő vagy körülmények szüksége szerint új jogi intézkedésekről gondoskodtak, melyek azután törvényes jogerővel bírtak.

Ily módon minderről, mi a polgári életben előfordulhatott gondoskodva volt és Mózes szabatos és rövid jogából fejlődött a bővített mozaiko-talmudi jog. A jog és vallás ezen benső összefoglalása azonban azon hátránnyal járt, hogy a jogi tanok nem mint önálló tudomány, hanem a vallástörvény alkatrészeként csak evvel együtt tárgyaltattak, s hogy magában a talmudban, mely a különböző anyag szerint külön értekezésekre oszlik, hiál a keresünk rendszeres polgári, büntető- és rendőri-törvényt. De míg a jog többi ágai Maimonidesz és a középkor kodifikátorai által külön szakaszokban összefoglaltattak és újabb tudósok is behatóan tárgyalták azokat tudományos szempontokból, addig sem az ó- sem az újkorban nem adták elő a rendőri törvényt rendszeresen és a források szerint. ¹²⁾

Jelen értekezésemben czélom tehát, hogy a szentírásban és a két talmudban szétszórt zsidó rendőri törvényeket össze-

¹²⁾ Az újabb kísérletek közül egyedül a Frankel-é (Monatsschrift 1852 „Über manches Polizeiliche des talmudischen Rechts.“ 243. l.) méltó afgyelemre, habár ez is csak töredékes.

gyűjtsem, rendezzem és kimutassam, hogy míg az ó-keleti és az antik államokban a rendőrség csak a nyilvános vallásról, a nyilvános erkölcsiségről és a nyilvános nevelésről gondoskodott ¹³⁾, addig a zsidó rendőri törvények nagy tekintettel voltak az egyén phyzikai javára is.

¹³⁾ Stahl, Rechts- und Staatslehre II. Abtheilung 166. §.

Első fejezet.

1. §.

A rendőrség hivatása és fogalma.

„A rendőrség hivatása nem a büntetés, hanem a gondoskodás.“¹⁾ Feladata arról gondoskodni, hogy a büntetés ne legyen szükséges. Hivatása :

1. alkalmas óvó rendszabályok által elejét venni annak, hogy akár az egyesek akár az összeség jogai megsértsenek ;

2. lehetetlenné tenni, hogy valaki káros tette vállalkozzék, mely nem sért ugyan valóságos jogot, hanem mégis ellenkezik a polgárok érdekeivel ;

3. oly bajok elhárítása, melyek a külső természet vagy a körülmények túlhatalma részéről fenyegetnek, továbbá az akadályok eltávolítása, melyek az emberi erők minden oldalról megengedett fejlődésének útját állják és az egyesek által épen nem vagy nem oly teljesen vagy czélszerűen eltávolíthatók ; végre

4. elősegíteni a közjót czélszerű intézkedések által.

A rendőrség rendeltetése e szerint : 1-ször tagadó, a mennyiben a fenyegető jogsérelmet elhárítja, a veszélyeztetett érdeknek segítségére van, a kárnak elejét veszi és a szabad mozgathatóság akadályait eltávolítja és 2-szor állító, a mennyiben a közjót elősegíti. A „rendőrség“ fogalmának meghatározása ennél fogva a következő : a rendőrség összefoglalatja mindazon intézkedéseknek, melyek azt célozzák, hogy az egyes polgárok valamint az összeség jogait minden sérelem ellen megvédjék, érdekeiket megóvják, hogy a természet és a körülmények túlhatal-

¹⁾ Bluntschli „allgemeines Staatsrecht“, II. kötet, 176. l.

mából eredhető bajokat és károkat eltávolítsák és a közjót előmozdítsák.

Igy tehát a rendőrség abban különbözik a jogszolgáltatástól, hogy ez csak a megsértett jog helyreállításával, a megbáttott jog kiengesztelésével foglalkozik, holott annak feladata a jog megvédése sértés és bántás ellen. ²⁾

2. §.

A vallástörvények megszegésének elhárítása végett a régi zsidóság bizonyos óvóintézkedéseket tett, melyeket a talmud משמרת vagy נוירה nevekkkel jelöl. ³⁾ Ezekkel a jog terén is találkozunk, hol az a rendeltetésök, hogy a mások jogköre megsértésének elejét vegyék. (Rendőri törvények). Frankel azon nézete ⁴⁾ tehát, hogy a שני דיני נוירות a gezeroth-ügyekben ítélő két jeruzsalemi ⁵⁾ bíró, rendőri hatóságok élén állott, helyesnek látszik; ⁶⁾ ez a j. talmud következő helyéből is világos: ואלו הם

²⁾ Mohl szerint a jogsértések elhárítása az (óvó-) igazságszolgáltatás dolga és e szerint nem a rendőri. hanem a törvényszéki hatóságok feladata. (Polizeiwissenschaft, II. k. 14. l. 6. jegyzet és másutt). Ellenben más tudósok mint: Burkhardt. Behr, Zachariä és még többen azt állítják, hogy az óvó jogszolgáltatás a rendőrség részét képi. Sőt Mohl is jogrendőrségnek nevezi ellentétben a valódi rendőrséggel, mely nézete szerint csakis a nagyobb erejű természeti események eltávolításával és az akadályok mellőzésével törődik.

³⁾ משמרת למשמרת עשו משמרת את משמרת Moed Kátan 5a és Jebamoth 21a.

⁴⁾ Monatschrift 1852. 247. l. 5. jegyz. és דרכי משנה.

⁵⁾ Kethuboth, 104b.

⁶⁾ Nem szükséges Frankel-lel (más helyeken) ר and ל-cserére gondolnunk. Sőt ellenkezőleg a talmud magyarázatához kell alkalmazkodnunk: a נוירות-ügyekben ítélő bírók azon hatóságot képezték, mely a rablás ellen óvó intézkedéseket tett, azaz az óvó igazságszolgáltatás hivatalnokai voltak נוירות על נוירות. A varia lectio pedig így magyarázandó. A b. talmudban levő misná csak נוירות, rendőri hatóságoknak nevezi őket a nélkül hogy külön kitenné hatáskörüket a jogi rendőrség érdekében, a boraita pedig valamint a j. talmud misná-ja נוירות-nak nevezik a נוירות megjelölés kihagyásával, minthogy a נוירות-kitételben amúgy is befoglaltatik; mert egyedül a jogi rendőrség foglalkozik a jogsértéssel in abstracto (נוירות), és feladata ezt lehetőleg megakadályozni, ellenben az igazságszolgáltatás magát a jogsértőt (נולך) birja tárgyaul.

ממונין על הגזל ללמדך שכל מי שהוא ספיקה בידו למחות ואינו ממחה
 בזקתו. Ezeket jelölék ki a rablás ellen. Ebből azt ért-
 heted, hogy mindaz a ki képes arra, hogy valamely igazságtalan-
 ságot meggátoljon és nem teszi, maga is bűnösnek ítéltessek. ⁷⁾
 Itt ezen hatóságok óvó jellege tisztán kimondatik.

Egyedül ezen bírák kaptak kivételesen fizetést, míg az
 igazságszolgáltatás egyéb hivatalnokainak ingyen kellett, hogy
 szolgáljanak. הנוטל שכרו לדין דינו בטלים. „A ki fizetésért ítél,
 annak ítélete érvénytelen. ⁸⁾ Ellenben a gezeroth bírairól azt
 mondja a talmud ⁹⁾, hogy (מתרומת הלשכה) a templom pénztárá-
 ból kaptak fizetésöket. Ezen kivételes eljárás azon alapszik, hogy
 az igazságszolgáltatás hivatalnokai csak bizonyos órákban ¹⁰⁾, a
 hétnek bizonyos napjain ¹¹⁾ hivataloskodtak, s ennél fogva szabad
 idejökben utána járhattak keresetüknek. ¹²⁾ A rendőri hivatal-
 nokoknak azonban, kiknek megállapított hivatalos órájuk nem
 volt, folyton résen kellett lenniök és hivatalos kötelességöknek
 eleget tenniök, ennél fogva mindennemü keresettől elvoltak zár-
 va ¹³⁾. Jövedelmök természetesen oly csekély ¹⁴⁾ volt, hogy most
 a legalsó rendőri szolgálta sem érné be ezen fizetéssel.

⁷⁾ j. talmud, Kethuboth 13, 1.

⁸⁾ Bechoroth 29a; Kethuboth 105a; Maim. Szanhedrin 23, 5;
 Chósen Mispát 9, 5.

⁹⁾ Kethuboth 105a.

¹⁰⁾ Sabbath 10a; Maim. Sanh. 3, 1; Chósen Mispát 5, 3 és 4.

¹¹⁾ Baba Kamma 82a, említve van Ezrá intézkedése, hogy a
 törvényszék hétfőn és csütörtökön ítéljen. Ezen rendszabály később
 változást szenvedett. Többet ez ügyről láss „Institutionen des Juden-
 thums“ czimü munkámban, Bécs, 1879. 114. l.

¹²⁾ Csak bizonyos esetekben, ha nagyon is szembetünő volt a
 veszteség, melyet ezen időmulasztás által szenvedtek, kaptak megfelelő
 kárpótlást (אגור בטילה דמוכה) Kethuboth 105a. Chósen Mispát 9, 3.

¹³⁾ L. Rasi, Kethuboth 105a és Sitta Mekubeczech ugyanott.

¹⁴⁾ Kethuboth 105a.

Második fejezet.

3. §.

Rendőri hatóságok és közegeik.

„A régi római államban az aedilisek első sorban rendőri hatósági személyek voltak, a censori hivatal a dicsvágy legnagyobb jutalmát képezte, és reá volt bízva az erkölcsi rendőrség. Akkoriban a rendőrség még nem létezett mint magában összekapcsolt intézmény, hanem a rendőri hatalom részei is nagy tiszteletet és hatalmat biztosítottak a hatóságnak.“¹⁾ A zsidóknál sem volt a rendőrség külön szervezett, magában fenálló intézmény, és a 2. §-ban említett, Jeruzsálemben székelő rendőri törvényszékeken kívül a rendőrség legtöbb teendője a városi törvényhatóságok (נתי דינים) hatáskörébe tartozott; de azért léteztek külön rendőri felügyeleti- és végrehajtó közegek és ezek mindegyike külön hatáskörrel bírt. Ide tartoznak: 1. a minden kerületben és városban alkalmazott felügyelők a mérték és súlyra²⁾ יהיה לך : מנה אנרדמים על המדות

2. A mértékigazító hivatalnokok יהי לך : לבית דין קא מזהר רחמנא כלומר יהיה לך אדם ממונה על המדות שיתקן אותם ויחתום עליהם. בהותמו כדי שלא ימצא הרמאי מקום לרמות אותו. „A bíróság feladata külön mértékigazító hivatalnokokat kinevezni, kik a csalás megakadályozása végett rásütik bélyegüket a mérték és súlyra.“³⁾

¹⁾ Bluntschli, allgemeines Strafrecht, II. kötet, 177. lap.

²⁾ Baba Bathra 89a; Szifra Kedosin 8. fej.; Szifri ed. pr. 294; Maim. Geneba 8, 20; Szaubhedrin 1. 1.

A különféle olvasási módokat illetőleg a két talmudban és a Szifra és Szifri említett helyein l. Rási, Abodá Zará 58a, Aruch אנרדמין és אנרנמי ez. a. továbbá Buber S. jegyzete Peszikta 97. és Frankel-Monatsschrift, 1862, 255. lap. 3. szám. Leghelyesebb olvasási módnak אנרנמין vehető.

³⁾ Ibn Migás és Sitta Mekubeczeth Baba Bathra B. B. 88a. Továbbá l. Aruch אנרדמין alatt. Későbbben — a talmud szerint, Baba Bathra 89b. — voltak helyek, hol a mértékigazítás nem volt többé törvényes.

4. Hivatalnokok a vásári árak ⁴⁾ megvizsgálására. A b. talmud ⁵⁾ két egymással ellenkező nézetet idéz; az egyik szerint az élelmi szerek árának megállapítása az eladót illeti s ezért külön felügyelő közegek alkalmazása fölösleges; ellenben a másik szerint — és csakis ez bir törvényes erővel — a szükséges élelmi szerek árai hatóságilag állapítandók meg és ennélfogva külön vásári felügyelők alkalmazandók. ⁶⁾

4. Földmérők, kik a telkek felosztását végezték. ⁷⁾

5. Csöszök, kiknek kötelessége volt ismerni az egyes polgárok telkének határát, őrt állani, hogy a határköveket senki se tegye odább és idegen jószág megcsönkítése által ne szaporítsa saját birtokát. A városi hatóság kénytelen volt csöszöket alkalmazni. ⁸⁾

6. Városi örök, kik kár és veszély ellen védjék a lakosokat. ⁹⁾

7. Biztonsági örök lóháton, kik a város területén kívül őrszolgálatot téve betörések ellen védtek a lakosokat. ¹⁰⁾ Az említett biztonsági közegeket a városi község fizette. A ki 12 hónapig lakott egy városban, vagy házzal birt ott, kötelezve volt a rendőri közegek fentartására valamint egyéb biztonsági rendszabályok költségeinek fedezésére egy arányos pénzösszeget az illető község pénztárába fizetni. ¹¹⁾

8. A szegények rendőri hatóságai, kiknek feladatuk volt kutatni, kik szórulnak a segélyzésre. ¹²⁾ נבאי תמחוי, נבאי קופה, נבאי צדקה.

⁴⁾ Baba Bathra, 89.

⁵⁾ Baba Bathra, ugyanott.

⁶⁾ A j. talmud Baba Bathra V. szerint a Rés Galúthá megbízása folytán Aba Arekka Rab is viselte e méltóságot.

⁷⁾ Baba Mecziá 107b és 108a. Ott Rabbi Addáról mondják, hogy földmérői hivatalt viselt.

⁸⁾ Baba Bathra 68a; l. Samuel b. Meir magyarázatát e helyhez.

⁹⁾ Baba Bathra 61a R. Chananel szerint és Maimonidesz nézete szerint magyarázatában a misnához, L. Aruch סנטר alatt és Peszikta ed. Buber 120b.

¹⁰⁾ Baba Bathra 8a; l. Aruch טרוין alatt; továbbá b. talmud, Jebamoth 121b és Rási ugyanott; végre Maimonidesz, Sechénim 6, 5. Ez örök fegyveresek voltak (Baba Bathra és Aruch ugyanott).

¹¹⁾ Baba Bathra 8a; Maim. Sechénim 6, 1.

¹²⁾ Péáh 8, 7; Baba Bathra 8b; Maim. Mathnath Anijim 8, 1—3; Jóre Déáh, 256, 1.

Harmadik fejezet.

4. §.

Rendőri törvények.

Habár az áruk árának és a bér megállapítása valamint egyáltalában a közjót előmozdító ¹⁾ rendőri intézkedések megtétele az egyes községek jogköréhez tartozott, mégis a legtöbb rendőri határozat törvényileg lett szabályozva.

Ezen törvények :

- I. a fizikai,
- II. a szellemi személyiségre és
- III. az egyénnek a vagyonhoz való viszonyára vonatkoztak.

I. Törvények a fizikai személyiség védelmére.

5. §.

a) *A élet megtartására.*

Az élet, az ember legdrágább kincse, alapját képezi összes jogainak és ezért annál inkább védendő támadás és megsemmisítés ellen; multhatatlan kötelessége az egyes polgároknak valamint az összeségnek eltávolítani mindazt, a mi valakinek életét vagy egészségét veszélyeztethetné. Már Mózes törvénye parancsolja : „Mikor új házat építesz, a te házadnak padlásain körül körül könyöklőt csinálj, hogy meg ne fertéztessed vérrel a te házadat, ha valaki onnét leesnék.“ ¹⁾ Ezen törvény sok más, az élet biztonságára célzó rendszabálynak forrása; így ha valakinek udvarában kút vagy verem létezett, akár volt bennök víz, akár nem, kötelezve volt a birtokos azokat tiz tefachnyi magas

¹⁾ Baba Bathra 8b; Maim. Mechirá 14, 9; Chósen Mispát 227, 27. Sőt a hatóság beleegyezésével jogában volt az ugyanazon nemű iparág munkásainak meghatározni, kinek melyik nap jusson iparának gyakorlására. Az ellenszegülőt meglehetősen büntetni (Baba Bathra 8b és másutt; Maim. Mechira 14; 10--11; Chósen Mispát 227, 28.

¹⁾ Deut. 22, 8. A korlátnak Szifrí és Maim. Rócezách 11, 3 szerini legalább tiz tefach-nyi (körülbelől $1\frac{2}{3}$ rőf) magassággal és megfelelő vastagsággal kellett birni.

bekerítéssel körülvenni vagy pedig egészen befödni. ²⁾ Ugyanezen bibliai rendszabályon alapszik a vad kutya vagy düledező lépesőzet tartásának ³⁾ tilalma. Sőt szelid kutyákat is csak lelánczoltan szabadott tartani; egyedül a határvárosokban, hol ellenséges betörésektől tarthattak, bocsátották azokat éjjel szabadon. ⁴⁾ Hasonlóképen nem volt megengedve vadtermészetű macskákat, melyek a gyermekeken kárt ejthetnének, házi állatokként használni, s mindenkinek jogában volt azokat agyonütni ⁵⁾.

Egy düledező fal vagy fa ³⁰ nap ⁶⁾ lefolyása előtt ledöntendő, illetőleg kivágandó. Ha a késedelem veszélylyel járna, az eltávolítás azonnal kieszközlendő. ⁷⁾

Utakat és nyilvános tereket nem volt szabad aláásni, mert könnyen történhetik beszakadás. Az út aláásása még akkor sincsen megengedve, ha boltozata olyan erős, hogy kövekkel megakartott kocsi biztonsággal átnehet rajta. Egyetlen egy tudósnek nézetét, ki ezen esetben megakarta engedni a földalatti építkezést, azért nem helyeselték, mivel a folytonos elkopás által az áthidalás mindinkább gyöngévé lesz és idővel, a nélkül hogy valaki észrevenné, oly rozzant állapotba jutna, hogy ebből a legnagyobb veszély támadhatna. ⁸⁾

De nem csak hogy a veszély okozása tilos, hanem ott, hol valahonnan veszély fenyeget, kell hogy azt megakadályozzák. ⁹⁾

„Ha felebarátod veszélyben forog, ne maradj tétlen.“ ¹⁰⁾
Ha felebarátodat a vízben való elmerülésnek, vadállatokból való

²⁾ Szifri ugyanott; Maim. Róczéach 11, 4; Chósen Mispát 427, 7.

³⁾ Baba Kamma 15b. Szabad volt azokat erővel is eltávolítani. (B. K. ugyanott).

⁴⁾ Baba Kamma 83a. Maim. Nizké Mámón 5, 9. Chósen Mispát. 409, 3.

⁵⁾ Baba Kamma 80h; Maim. Gezélá 15, 17; Chós. Misp. 266, 4. Ide tartoznak az öklelő bikákra és más veszedelmes állatokra vonatkozó törvények. L. Chulin 7b és j. talmud Demáj I. Rabbi Júdá Hansaszi és Rabbi Pinchasz ben Jaír-ról szóló elbeszélés.

⁶⁾ Baba Mecziá 117b, 118a; Maim. Nizké Mámón 13, 19; Ch. Misp. 416, 1.

⁷⁾ Chósen Mispát 4, 16.

⁸⁾ Baba Bathra 60a; Maim. Nizké Mámón 13, 27; Ch. Mispát 417, 1.

⁹⁾ Maim. Róczéach 11, 4.

¹⁰⁾ Leviticus 19, 16.

szétmarczangolásnak vagy rablók támadásának veszélye fenyegeti, köteles vagy segítségére lenni. ¹¹⁾ Azon hatóság, mely hanyagságot mutat annak eltávolításában, mi veszélyt okozhatna, szerencsétlenség esetére ép olyan bünt követ el, mintha vért ontott volna. ¹²⁾

Nem biztos vidéken utazók védő emberek kíséretét követelhetik a hatóságtól; kérelmök megtagadtatásának esetére az egész felelősség a hatóságra hárult. ¹³⁾ Ez okból azon város birái és öregei, melynek környékén meggyilkolt embert találtak, a következő szavakkal hárították el a bünt magukról: „A mi kezeink nem ontották ki ezt a vért, sem a mi szemeink nem látták“ ¹⁴⁾, azaz „nem láttuk a meggyilkoltat, és nem is eresztettük volna el védő kíséret vagy útravaló nélkül, mentek vagyunk minden büntől“, és csak ezen esetben kapták minden büntől való felmentésüket. ¹⁵⁾

Ide tartozik a szabad városokról szóló törvény, annak védelmére, ki véletlenségből valakit megölt s ez által ki volt téve a vérbosszuló bosszújának. ¹⁶⁾ Hogy az ártatlan emberölőt annál biztosabban megvédjék és újabb vérontásnak elejét vegyék, a szabad városokhoz vezető utakat legalább 32 rőfnyi szélességben ¹⁷⁾ építették, azokat egyengették, minden akadályt eltávolítottak, a dombokat lerontották, a mélyedéseket betöltötték, a folyamokat és folyókat áthidalták, ¹⁸⁾ az útmutatókra feliratokat ¹⁹⁾ tettek, egyáltalában mindent úgy berendeztek, hogy a menekülő könnyen és akadálytalanul találhassa útját a menedék hely felé. Minden évben Adár havának 15-ikén törvényszéki küldöttek megvizsgálták ez utakat. A hol fogyatkozás mutatkozott, azonnal kiiavitották; a hanyag hatóságot nagy felelősség érte. ²⁰⁾

¹¹⁾ Szanhedrin 73a; Maim. Róczéach 1, 14; Chósen Mispát 426.

¹²⁾ Móéd Kátan 5a és b és 6a.

¹³⁾ Maim. Ábél 14, 3.

¹⁴⁾ Deut. 21, 7.

¹⁵⁾ Szótá 45b, 46b; Róczéach 9, 3.

¹⁶⁾ Num. 35.

¹⁷⁾ Baba Bathra 90e; Maim. Róczéach 8, 5.

¹⁸⁾ Szifri; Maim. Róczéach 8, 5.

¹⁹⁾ Makkóth 10a; Maim. ugyanott.

²⁰⁾ Móéd Kátan 5a; Maim. Rócz. 8, 6.

Ide tartozik továbbá azon tilalom, melynél fogva nem volt szabad fegyvereket eladni gyanús egyéneknek és olyanoknak, kiknek jelleme nem kezeskedik eléggé, hogy nem fogják a biztonság veszélyeztetésére fölhasználni. ²¹⁾

Összefüggésben az előbbi esetekkel említendő még azon rendszabály, melynek értelmében a férje halálakor terhes vagy szoptató asszony férje halálától számítva 24 hónap lefolyása előtt nem léphet új házasságra, hogy a gyermek táplálása és ápolása csorbát ne szenvedjen és ennek élete lehetőleg biztossá tartsék. ²²⁾

6. §.

b) *Az egészség fentartására és a testi sérelmekről való megóvásra.*

A törvény nem csak az élet, hanem az egészség fentartásáról is gondoskodott és mindannak eltávolítását meghagyta, mi az egészségnek árthatna, vagy a mi bármiféle testi sérelmet okozhatna.

Gondoskodni kellett egészséges ivó vizről és a város minden lakosa kénytelen volt valamivel hozzájárulni az ebből eredő költségek fedezésére. ¹⁾

Hasonlóképen kötelezve volt a város egy értelmes orvos alkalmazására, és a hol ilyen nincs, nem is kellene lakni. ²⁾

Nyúzóhelyek, sirkertek és timárműhelyek egészségi szempontból csak 50 rőfnyi távolságban lehettek a várostól ³⁾. De még ezen távolságban is csak a város keleti részén volt szabad timárműhelyt fölállítani, mert az erős, száraz keleti szél megsemmisíti a műhelyben kifejlődött rosz kigőzölgést. ⁴⁾ Csak hasonló távolságban a várostól állhatott szérű, hogy a felrepülő polyva ne ártson az egészségnek. ⁵⁾

Nyilvános utakra semmit sem volt szabad rakni, min

²¹⁾ Abódá Zará 15b; Maim. Rócz. 12, 14; Jóre Déáh 151, 5.

²²⁾ Jebámoth 42a; Kethubóth 60b; Maim. Gerúsín 11, 25—28; Eben Haézer 12, 11.

¹⁾ Baba Bathra 8a; Maim. Sechénim 6, 3; Ch. M. 163, 2.

²⁾ Szanbedrin 17b; Maim. Déóth 4, 23.

³⁾ Baba Bathra 25a; Maim. Sechénim 10, 3; Ch. M. 155, 23.

⁴⁾ Baba Bathra ugyanott; Maim. ugyanott; Ch. M. ugyanott.

⁵⁾ Baba Bathra 24b; Maim. Sech. 10, 2; Ch. M. 155, 22.

valaki megsérülhetne. Ha pedig oda rakott valaki valamit és egy másik ember megrongálta a tárgyat azáltal, hogy elbukott rajta, nem köteles a kárt megtéríteni; ha azonban az elbukott maga sérült, köteles ama tárgy birtokosa a vallott kárt tökéletesen kipótolni. ⁶⁾ Sőt azon esetben, hogy valakinek edénye összetörik a szabad úton, s nem mond le az útból el nem szedett töredékek birtokáról, kényszerítve van a teljes kárpótlásra, mihelyest valaki azokon megsérül. Csak akkor, ha a töredékekre való jogáról lemondott, nem utasíthatja őt a polgári bíróság a kárpótlásra; erkölcsileg azonban erre mégis kötelezve van, minthogy ő volt az, ki nem vette tekintetbe a töredékek elszedésére ⁷⁾ vonatkozó rendőri határozatot.

Nem volt szabad nagymennyiségű vizet az utakon kiönteni; tilos volt a nyári hónapokban a csatornák vizét az utcára kivezetni, hogy ezt el ne rondítsa; de még a téli hónapokban is az a ki oda vezette a vizet, minden bekövetkező kárért felelős. ⁸⁾

Szalmát valamint általában mindent, mi trágyakészítésre alkalmas, nem volt szabad az utcára rakni. Ha valaki mégis talált, bátran elvihette; ezen rendszabály megszegőjét pedig minden ez által keletkezett kár pótlására kényszerítették. ⁹⁾ Ha valaki üveget vagy tört cserepet és más hasonló neműeket az utcán elásott, és más ember ez által kárt vall, amaz ember a teljes kár pótlására utasíttatik. ¹⁰⁾ Így azt beszélik, hogy a régi időben Babylonia jámbor emberei három tefach-nyi mélységre ásták el szántóföldeiken az üveget vagy más ilyen dolgokat, hogy senki meg ne sérüljön. Utóbb vagy a Tigrisbe dobták ezen dolgokat vagy más módon semmisítették meg. ¹¹⁾

⁶⁾ Baba Kamma 27a; Maim. N. Mámón 13, 5; és Chósen Mispát 412, 1.

⁷⁾ B. Kamma 28a, 29a; Maim. N. Mámón 13, 7; Ch. M. 412, 4.

⁸⁾ B. Kamma 6a, 30u; Maim. ott 13, 13; Ch. M. 412, 5.

⁹⁾ B. Kamma 30a; B. Mecziá, 118b; Maim. N. Mámón 13, 15; Ch. M. 414. Jósuá régi határozata szerint trágyázáskor szabad volt 30 napig nyílt téren hagyni a trágyát. Bővebbet erről l. „Institutionen des Judenthums“ című munkámban I, 1, 64. lap.

¹⁰⁾ B. Kamma 30a; Maim. N. Mámón 13, 22; Ch. M. 415, 2.

¹¹⁾ Baba Kamma ugyanott.

7. §.

c) *A nyilvános közlekedés megzavarása ellen.*

A törvény arról is gondoskodott, hogy a nyilvános közlekedés mindennemű megzavarását megakadályozza. Az egyik városból a másikba vezető kocsiuútnak legalább 8 rőfnyi szélességgel kellett birni, hogy két, ellenkező irányban találkozó kocsi egymás elől kitérhessen; a nyilvános országút azonban szükségképen legalább 16 rőf széles volt. ¹⁾ Az útra benyúló faágakat oly magasságra kellett levágni, hogy alattuk egy teve lovastúl kényelmesen elmehessen. ²⁾ Ugyanezen magasság az erkélyekre ³⁾ és kiszögellésekre is vonatkozott; s ez is csak akkor, ha ezáltal az út el nem homályosult. ⁴⁾

Folyó partján csak meghatározott téren kívül lehetett fákat ültetni, hogy a hajóhúzóknak ne legyenek gátolva a hajónak szárazföldről való kormányzásában. ⁵⁾ Építkezéseknél tilos volt az utat rakó helyül használni az építőanyag számára; hasonló tilalom vonatkozott a téglavetésre is; téglát, köveket és építőfát azonnal az odavitel után föl kellett használni. ⁶⁾ Nem volt megengedve köveket az udvarból az útra kivinni. ⁷⁾ Ezen rendszabály egyik megszegőjéről azt mesélik, hogy egy tanító e szavakkal inté őt: minek viszed ki a hasznavehetetlen köveket, csakhogy megtisztítsd azt a helyet, mely úgy sem biztos számodra, oly helyre, melyben mindig lesz részed? Ez ugyan nevetett az intésen, de már rövid idő múlva viszonyai arra kényszerítették, hogy

¹⁾ Baba Bathra 100a; Maim. Mechirá 21, 10, 11; Ch. M. 217, 4.

²⁾ B. Bathra 27b; Maim. Nizké Mámón. 13, 26; Ch. M. 417, 4.

³⁾ B. Bathra 60a; Maim. N. M. 13, 24; Ch. M. 417, 2.

⁴⁾ Ugyanott. Csak két esetben nem kellett az erkélyt lerontani, és pedig 1) ha a birtokos házát annyival beljebb építette a mennyivel az erkély kinyúlik és ha az utóbbit azonnal építette a nélkül, hogy elkészülése előtt átengedte volna a közönségnek szabad használhatás végett; 2) ha a ház erkélyestül már előbb épült, s csak később tették oda az utat (Baba Bathra és Maim. ott).

⁵⁾ B. Meeziá 107b; Maim. N. Mámón. 13, 26; Ch. M. 417, 4.

⁶⁾ B. Meeziá 118b; Maim. N. M. 13, 16; Ch. M. 417, 1.

⁷⁾ B. Kamma 50b; Matn. ott 13, 23; Ch. 417, 1.

eladja birtokát, mely alkalommal ama böles szavainak helyességéről meggyőződött. ⁸⁾

Az utak jó karban tartásáról, az utczák tisztításáról és a közlekedési akadályok eltávolításáról külön e czélra alkalmazott hivatalnokok által gondoskodtak, s a város lakói kivétel nélkül hozzájárultak a költségek fedezésére. ⁹⁾

8. §.

d) *A szegények rendőrsége.*

Az emberi élet fentartása a szükségletek hosszú sorának kielégítésétől függ. A táplálékon kívül, mely a legszükségesebb, egészséges lakás, megfelelő ruházat és egyéb dolgok sem nélkülözhetők, ha csak nem akarjuk kockáztatni életünket. Az államt, tehát mint a mely hivatta van a veszély elhárítására, első sorban illeti a kötelezettség, hogy a szegény nép legnagyobb szükségleteinek megszerzéséről gondoskodjék; igaz ugyan, hogy az emberi könyörületesség sokszor és sok helyütt enyhíti a nyomasztó szükségetet; igaz továbbá, hogy akadnak emberbarátok és érző szívek, melyek az inségben sinlődöket támogatják, de az áldásthozó kéz nem mindenfelé hat, nem mindenütt hozza az enyhülést; és hányszor fordul elő, hogy éppen a segélyre legméltóbbakat nem ismerik. Ezért a zsidóknál, habár minden egyes ember szigorú kötelessége volt jótenni, elannyira, hogy a ki ez alól szabadkozik, egy fokon áll a bálványimádóval, ¹⁾ szabályzat létezett, melynek értelmében minden városban hivatalnokokat alkalmaztak, kik a nélkülöző és segélyre szoruló emberek felkeresésére és segélyzésére hivatta voltak. (Szegények rendőrsége.)

Ezen segély részint termékekben, részint pénzben állott; az utóbbit a szegények élelmezésére és ruhanemüek beszerzésére fordították. Három hivatalnok szedte be naponként a termékeket *נבאי תמחה* (termékek helyett ellehetett fogadni pénzt is) és estenként ugyanazon vagy más 3 hivatalnok útján az idegen szegények, kiknek érdemessége alig vétetett tekintetbe, két ebédre

⁸⁾ Baba Kamma ott.

⁹⁾ Sekálim 1, 1; Móéd Katan 5a; B. Bathra 8a; 1. Toszafófh ott; Maim. Sech. 10, 3; Ch. M. 163, 4.

¹⁾ Baba Bathra 10a.

valót (szombatra háromra valót) kaptak. E támogatást senkitől sem lehetett megtagadni (אין בודקין למונות).²⁾ Hasonlóképen ingyenes volt az éjjeli szállás. Egy a szegények pénztárába való másik járulékot szintugy az egyes felektől, de nem minden nap, hanem csak minden hétnek pénteki napján szedte be a szegények számára kijelölt két hivatalnok. Az ily módon befolyt pénzekből hét napra szóló élelmi szerekkel látták el a benszülött szegényeket. Ezen valamint a harmadik pénztár kiosztásával, — mely utóbbi a helybeli szegények ruházatára és nagyobb szükségleteik fedezésére fordított — szintugy 3 hivatalnok foglalkozott גבאי קופה גבאי צדקה. A nevezett pénztárak harmadikából segélyezendők érdemességéről meg kellett győződni (בודקין לכסות).³⁾

A ki 30 napig állandóan lakott valamely községben, köteles volt hozzájárulni a קופה-hoz, a תמחה-hoz, ha 3 hónapig és végre a צדקה לכסות-hoz, ha 6 hónapig lakott ottan és a járulékok pontos befizetésére erővel is lehetett kényszeríteni a feleket.⁴⁾ Hogy azonban a nyilvános jótékonytság kelletlenül igénybe ne vétessék, szigorúan elhatározták, hogy azon szegény, kinek még két ebédre jut eleségéből, nem tarthat igényt a תמחה-ra⁵⁾, a kinek pedig még 7 napra elégséges élelmi szere van, ne kapjon semmit a קופה-ból⁶⁾; egyáltalában azon elvből indultak ki, hogy a meddig valaki becsületes módon szeresheti kenyerét, ne essék terhére⁷⁾ a jótékonyásznak. Sokkal tisztességesebb dolognak tartották, hogy valaki a látszólag legmegbecstelenítőbb munkát végezze, mintsem hogy a nyilvános vagy magán-jótékonyáshoz forduljon.⁸⁾

Egyébiránt a kürtölés esztendejének, az úgynevezett jóbél-évnek törvényei, melyek értelmében az ingatlan jószág vissza-

²⁾ B. Bathra 9b és 11a; Péá 8, 7; Maim. Mathnath Anijim 9, 1, 2, 3, 5, 6; Jóre Déá 256.

³⁾ B. Bathra 9b, 10a; Péá 8, 7; Maim. ugyanott; Jóre Déá ugyanott.

⁴⁾ Baba Bathra 8a és b; Maim. Mathnath Anijim 9, 12; Jóre Déá 256, 5.

⁵⁾ Péá 8, 7; Maim. ott 13; Jóre Déá 253, 1.

⁶⁾ Péá ugyanott; Maim. és Jóre Déá ugyanott.

⁷⁾ Péá 8. 8 és 9; Maim. és Jóre Déá ugyanott.

⁸⁾ Peszáchím 113a; Baba Bathra 110a és Sabbath 118a; Maim. Mathnath Anijim 10, 18; Jóre Déá 255.

száll eredeti birtokosára, valamint a kamatos kölcsönadás- és vevésnek tilalma elejét vették az elszegényedés továbbterjedésének.

9. §.

e) *A becsület védelmére.*

„Minden polgárnak, a mennyiben ember és a társadalom részese, meg van a maga értéke is. Alapos igénye van arra, hogy mások ez értékét elismerjék, egy szóval joga van a becsületre.“ ¹⁾

Minél nagyobb valakinek műveltsége, minél magosabb állást foglal el a társadalomban és minél nagyobbak érdemei, annál nagyobb igényt támaszthat értékének elismerésére. Ezen a külső becsületre való jog azonban sokfélekép sérthető; hogy ennek eleje vétessék, szükséges óvó rendszabályokról gondoskodni: erről Mózes törvényei sem feledkeztek meg. A ki embertársát megsérti, köteles a kárpótláson gyógyítási költségen és fájdalompenzen kívül a becsületsértésért is bizonyos összeget lefizetni, és a sértett féltől bocsánatot kérni. ²⁾

A becsületsértésért való büntetés nagysága az elismerés azon fokától függ, melyen a sértett és a sértő felek állnak. ³⁾

A becsületsértés különböző nemei szerint különbözők voltak a pénzbírságok is. ⁴⁾

A ki valamely tudóst sért, az annál nagyobb pénzösszeget fizet büntetés fejében. ⁵⁾

Igy azt meséli a j. talmud, hogy valaki Rabbi Judát, Chaniná fiát megsértette és Rabbi Simon, Lákis fia azt egy font arany fizetésére elítélte. ⁶⁾

A ki embertársát meggyalázza és fattyugyermek- vagy más ilynemű névvel illeti, kemény büntetéssel ⁷⁾ sujtassék.

¹⁾ Robert v. Mohl, Polizeiwissenschaft II. köt. 242. l. 24. §.

²⁾ B. Kamma 83b, 92a; Maim. Chóbél unazzik 1 és 3; Tesubá 2, 9; Chósen Mispát 420 és 422.

³⁾ Baba Kamma 83b; Maim. ott 3, 1; Chósen Mispát 420, 24.

⁴⁾ Baba Kamma 90a és b, és 27b; Maim. ott; Chósen Mispát 420.

⁵⁾ j. T. Kethubóth 4, 8; j. T. B. K. 8b; Maim. ott 3, 1; Jóre Déá 243, 7; Ch. M. 420.

⁶⁾ j. T. Kethubóth és B. K. ott.

⁷⁾ Kiddúsín 28a; Maim. T. Thórá 6, 14.

10. §.

f) *A szabadság védelmére.*

Egy népnek, mely századokon át a szabadságot csak hiréből ismerte, s mikor ennek első sugara felvillantak, már is arra intetett, hogy folyton tartsa emlékezetében előbbi rabszolgaságát, és hogy az élet minden viszonyai közt, a legmagasztosabb ünnepeken úgy mint a mindennapi élet küzdelmeiben, a fáradságos magvetésnél, valamint az aratási ünnepély örömeiben mindig tudatában legyen egyiptomi szabadságtalanságának, egy népnek, melynek összes tanain végig húzódik az egykori rabszolgaságára való emlékeztetés : egy oly keményen sujtott népnek lehetetlen volt fel nem ismernie a szabadság nagy becsét. Kellett, hogy előtte az ember azon joga, melynél fogva személyéről és erejéről kénye-kedve szerint szabadon rendelkezhetik, mindaddig míg mások jogait nem sértette, ép oly szent és sérthetetlen legyen, mint az élet- vagy az emberi becsület joga. Azért határozza Mózes törvénye, hogy bizonyos körülmények közt az, ki embertársát erőszakkal vagy csalfa módon rabszolgává eladja, halállal büntetessék. ¹⁾ Alapelvül ez szolgál. עבדי הם ולא עבדים „Az én szolgálaim ök, de nem szolgák szolgálái“ ²⁾, csak a törvény előtt szünjék meg szabad akaratotok, de azért ne legyetek mások rabszolgái.“

A héber szolgára és szolgálóra nézve sok neme létezett a szabadulásnak és a szolgálati idő tartama egyáltalában csak 6 évre szólott. ³⁾ A szolgálat ideje alatt a bánásmódnak jónak kellett lenni, a munkának nem volt szabad kelleténél túl fárasztónak lenni, egy szóval az úr és szolga közti viszonyoknak barátságosnak, szívélyesnek ⁴⁾ kellett lennie. Sőt a szolgálat elhagyásával kötelessége volt az úrnak, szeme előtt tartva elődei rabszolgaságát Egyiptomban ⁵⁾, hogy azonfelül szolgáját megajándékozza.

¹⁾ Exodus 21, 16.

²⁾ Baba Mecziá 10a ; Kiddúsín 22b.

³⁾ Exodus 21 ; Deut. 15. 12—13 ; Kiddúsín 14b.

⁴⁾ Leviticus 25, 43 ; Szifrá e helyütt ; Maim. Abádím 1 6 és 7.

⁵⁾ Deut. 15, 13 és 14 ; Kiddúsín 17a és b ; Maim. ugyanott 3, 14.

A kenááni szolgának (rabszolgának) is emberséges bánásmódban kellett részesülni, mert inkább személynek mint dolognak tartották; meg kellett becsülni az emberi méltóságot még ő benne is.

Ha testének olyan tagját sértette meg ura, mely többé nem nyerheti vissza épségét, ennek fejében szabadon ⁶⁾ bocsátatott. Ha pedig arra vetemedett, hogy rabszolgáját életétől megfossza, akkor ura életével bünhődött érte.

A kinzója elől Palesztinába menekülő, ott védelmet kereső rabszolgát nem volt szabad kiszolgáltatni; szabadon maradt. ⁷⁾

Rabbi Jóchanan húsételéből és borából rabszolgájának is adott. Más jámbor férfiakról azt mesélik, hogy rabszolgáiknak minden tálból juttattak, eljárásukat így indokolván: „Hiszen őket ugyanazon teremtő teremtette az anya méhében, mint engem; ők emberek mint én vagyok.“ ⁸⁾

Szépen nyilatkozik erről Maimonidesz: „A valódi jámborság és bölcsesség jellemvonása a könyörületesség és a szív jósága; az úr ne fogja tehát szolgáját szorító járomba, ne bántsa őt, sőt ellenkezőleg minden étel- s italból juttasson neki is. A régi bölcsék minden ételből, melyből maguk ettek, rabszolgáiknak is adtak. Sőt illik, hogy őket, kik magunk számára dolgoznak és ránk szorulnak, előbb lássuk el étellel, mint saját magunkat. Ép oly kevésbé bántalmazzuk őket akár ütlegekkel akár sértő szavakkal. Hogy neked szolgáljanak, az szomorú sorsuk ugyan, de azért nincsen jogod, hogy őket gyalázzad. Nem kiabálva, sem nem dühösen add ki parancsodat, hanem szeliden és békesen bánjál velök, és hallgasd meg ellenvetéseiket. Kegyetlenség és keményszivűség nem Ábrahám utódainak jellemvonásai, kik az isteni tan magasztos javát, az igazságos és emberséges törvények és rendszabályok összeségét, mindenkori örökségül birják. Izráél törekedjék tehát a könyörületesség által Istenhez hasonlítani, kinek kegye mindegyikünkre terjeszkedik.“ ⁹⁾

⁶⁾ Exodus 21, 26 és 27; Kiddúsín 24a; Maim. Abádím 5.

⁷⁾ Deut. 23, 16 és 17; Gittin 45a; Maim. ott 8, 10 és 11; Jóra Déá 267, 85.

⁸⁾ J. Talmud Baba Kamma 8, 4.

⁹⁾ Maim. Abádím 9, 8.

II. Törvények a szellemi személyiség védelmére.

11. §.

„Az emberi élet célja nem az, hogy testi erejünket fejleszszük és kiképezzük; életünk sokkal fontosabb feladata abban áll, hogy szellemi képességeinket tökéletesítsük és nemesítsük. Ide tartozik: 1) az értelem kiképzése, szellemének ismeretekkel és tudományokkal való gyarapítása. 2) Az erkölcsiség fejlesztése és erkölcsi akaratának nemesítése és 3) vallásos érzületének fokozása, mely szoros kapcsolatban áll az erkölcsi nemesüléssel.“¹⁾

12. §.

a) *Az ítélő képesség fejlesztésére.*

A ház és iskola két elem, melyek együttes működése által a gyermek agyában szunnyadozó képességeket fölébreszthetjük, fejleszthetjük és kifejthetjük. Itt gyakoroltatik a gondolkodás ereje, itt élesbítettik az ítélőképesség, itt fokozzák az értelmet és gazdagítják ismeretekkel, végre itt vetik meg az alapot az élet-hivatásra, melyben azután a felnőtt ember mint a társadalom hasznos tagja élete céljának megfelelően. Míg a szülők kötelessége magánkötelesség, addig az iskola közös ügy, és az összeség dolga arról gondoskodni, hogy tudományosan képzett, kötelességeket teljesítő tanítók vezetése alatt népiskolákat, azonfelül felsőbb tanintézeteket állítsanak.

A zsidóság, ezen igazság tudatában, multhatatlan és szent kötelességévé teszi minden atyának, hogy gyermeke szellemi neveléséről gondoskodjék, hogy azt ideje korán az úr tanaiban oktassa és egyszersmind mindazon ismeretek és tudományok birtokába hozza, melyek azt egy élethivatásra képesítsék. A régi bölcsék megjegyzik: „A ki nem taníttatja fiát valamely mesterségre vagy olyasmire, mi egy tisztességes életpályához szükséges, ugyanazon bünt követi el, mintha őt rablónak nevelné.“²⁾ De a zsidóság nem érte be evvel, hanem mindenütt szabályozott iskolákat kellett felállítani és a hatóság feladata volt a szorgalmas

¹⁾ Mohl Polizeiwissenschaft, I. köt. 72. 1. és 75. §.

²⁾ Kiddúsín 29a.

iskolalátogatást, czélszerű tanítást és sikeres előmenetelt ellenőrizni. ³⁾ A szükséghez képest felsőbb tanintézetekről is gondoskodtak. Tévútra vezetés továbbá észellenes nézetekre és cselekvésekre való csábítás ellen is intézkedett a zsidóság azáltal, hogy mindennemű bűvészetet, jellejtést és halotti idézetet szigorúan megbüntetett, a babonát pedig és az előítéletet megtiltotta. ⁴⁾ Ide tartozik még a következő tilalom: „Ne gördíts akadályt ⁵⁾ a vak ember eszének irányára elé, kinek szellemi szeme nem elég éles, az által hogy hamis nézetekre oktatód.

13. §.

b) *Az erkölcsi akarat nemesítésére.*

Az erényért kell ugyan küzdeni, de kieroszakolni nem lehet azt. Az erőltetett erény csak látszólagos erény. „Az erkölcsiségnek az ember belsejéből kell, hogy vegye eredetét, vagy jobban mondva az ember belső ösztönében rejlik, ha tehát az embereket az erkölcsiségre kényszerítnök, esztelen eljárásunkkal képmutatásra, azaz erkölestelenségre tanítnök őket. És mégis vannak az államnak szent kötelességei polgárai erkölcsi képzésére és az erkölcsiség előmozdítására nézve, és pedig tagadók, a mennyiben el kell háritania mindazon külső akadályokat, melyek az erkölcsös akaratnak és cselekvésnek útját állják, és részint állítók, a mennyiben ott hol egyesek ereje elégtelen volna, felhasználja mindama elősegítő eszközöket, melyek a valódi erkölcsiséghez vezetnek.“ ¹⁾

Ez irányokban a zsidóság a legczélszerűbb rendszabályokkal intézkedett.

a) A nemi viszonyokban előforduló erkölestelenség ellenében kemény büntetés terhe mellett a legszigorúbb tisztasági törvényeket ²⁾ hozza, és tiltja mindazt a mi az erkölcsiség megsértését okozhatná. „Az asszony ne viselje a férfiú ruháját, se a fér-

³⁾ Baba Bathra, 21a; Sabbath 119b; Maim. T. Thora 2; 1; Jóre Déá 245.

⁴⁾ Deut, 18, 10—14.

⁵⁾ Leviticus 19, 14; Szifrá e helyre.

¹⁾ Mohl II. 87. §.

²⁾ Leviticus 18 és más helyeken.

fiú ne öltözzék asszony ruhájába, mert Urad Istened előtt utálatos.“ ³⁾

„Ne legyen parázna Izráél leányai közt.“ ⁴⁾ „Ne vigyed a paráznának jutalmát a te Uradnak Istenednek házába akárminémű fogadásért.“ ⁵⁾ A te leányodat meg ne rontsad, másnak kiadván azt paráznaságra; hogy ne paráználkodjék a föld, és beteljék a föld gonoszsággal.“ ⁶⁾

b) Magasztos vallási jelentésökön kívül az étkezési törvények hathatós óvó szereket képeznek a mértékletlenség ellen, a mennyiben józanságra, önmegtartóztatásra és nélkülözhetésre szoktatnak, tobzódás és részegeskedés ellen pedig védenek.

c) A vagyonnak játék vagy nagy összegekre járó fogadások által való erkölcstelen pazarlása ellen azt határozták, hogy különösen azok, kik evvel iparüzletileg foglalkoznak, a tolvaj mintájára mindaddig ki legyenek zárva a polgári tisztségekből és tanúkul sem használhatók, míg gyalázatos üzletükkel fel nem hagyják és becsületes módon nem keresik kenyerüket. ⁷⁾

d) Kegyetlenséget állatok ellen a legemberiségesebb törvényekkel tiltottak. „Ha látandod, hogy a terhe alatt fekszik annak számára, a ki téged gyűlöl, avagy nem lésszesz-e annak segítségével? Emeld föl azt ő veled együtt.“ ⁸⁾ „Ha látandod a te atyádfiának vagy szamarát vagy ökrét az úton eldülve feküdni: el ne menj mellőlök; hanem vele egyetembe emeld fel azokat.“ ⁹⁾

„Mikor madárnak fészkére találkozol az úton, melyben vagnak madárfiak vagy madártojások, és az anyjok ülend az ő fíjain, vagy tojásain: ne végyed el az anyjokat mind fíjaival egybe; hanem bocsásd el az anyjokat és a fíjait vedd el.“ ¹⁰⁾ „Akár tehát akár juh leend, az ő fíjával egybe meg ne öljétek ugyanazon

³⁾ Deut. 22, 5.

⁴⁾ Deut. 23, 18.

⁵⁾ Deut. 23, 19.

⁶⁾ Leviticus 19, 29.

⁷⁾ Rós Hassáná 22a; Szanhedrin 24, 25; Maim. Édóth 10, 4; Gezélá 6, 7 és 10; Ch Misp. 34, 16.

⁸⁾ Exodus 23, 5; B. MecziJ 32a.

⁹⁾ Deut. 22, 4; B. Meczia ott.

¹⁰⁾ Deut. 22, 6 és 7; Chulin 138.

egy napon.“ ¹¹⁾ „Ne kössék fel száját a gabonanyomtató ökörnek.“ ¹²⁾ Mielőtt magad étkezel, etesd barmodat. ¹³⁾

14. §.

e) *A vallásos érzület emelésére.*

Egy nép, melynek egész élethivatása a vallás, melynek főfeladata, hogy Istent mint a világ egyedüli teremtőjét, fentartóját és kormányzóját megismerje és vallja, egy állam, melynek törvényei vallástörvények, egy ilyen nép, ilyen állam nem szorul külön rendszabályokra a vallásos képzés előmozdítását illetőleg. A könyvek könyvének szorgalmas kutatása, magasztos hivatásának élénk tudata, törvényeinek hű gyakorlása és a gyermek elméjébe vésendő szó: „a törvény, melyet parancsolt nekünk Mózes, Jákob gyülekezetének öröksége“ ¹⁾, mind megannyi hatályos eszközök voltak, hogy a zsidóságban a vallásos érzületet újból élesszék, és hogy azt minden viszontagságban megvédjék és épségében fentartsák.

III. Törvények a tulajdon védelmére.

15. §.

„Még csak félig művelt népeknél is a támadások a személyre ritkábbak, mint az idegen jószág elsajátítása, és minél nagyobb a közvagyonosság, annál gyérebben fordulnak elő a birtoksértések.“ ¹⁾ Minden óvatossága és ébersége daczára sem volna képes a birtokos a birtokát fenyegető ezer még ezer veszélynek sikeresen ellentállani, ha a fennálló óvó törvények segítségére nem volnának. Okvetetlenül szükséges tehát, hogy a birtok védelmére intézkedések történjenek. Mivel azonban a birtok különféle oldalakról támadható, a védelmező rendszabályoknak is különbözőeknek kell lenniök.

¹¹⁾ Levit. 22, 27; Chulin 78.

¹²⁾ Deut. 25, 4.

¹³⁾ Beráchóth 40a.

¹⁾ Deut. 33, 4; Szukká 42a; Maim. T. Thóra 1, 6; Jóre Deá 245, 5.

¹⁾ Mohl III. 26. §.

16. §.

a) *Lopás és megrongálás ellen.*

„A dolog természeténél fogva a földbirtok nincsen annyi jogtalan, alattomos vagy erőszakos fosztogatásnak kitéve“ ¹⁾, hanem mindamellett megeshetik, hogy akár a határok odébb tétele akár a szomszédos teleknek a magáéval való egyesítése által a jogszerű tulajdonost tolvajmódra meglopják. Már Mózes törvényében akadunk e tilalomra: „Ne ²⁾ tedd odébb szomszédod birtokának határait, és a kenááni honfoglalás előtt a leviták átkot mondtak arra, ki szomszédja határát elfoglalja. ³⁾ Hogy ennek elejét vegyék már Jósua idejében minden határ szélén jelt ⁴⁾ állítottak és ezentúl minden városban csőszeket alkalmaztak, kik minden egyes polgár birtokának határát ismerik, és földmérőket, kik a földbirtok osztásánál a csalást megakadályozzák. ⁵⁾ Azonban gyakoriabb és tetemesebb a kár, melyet mások házi állatai a földbirtokos termékein ejthetnek. Innen aztán az a rendszabály, hogy ilyen állatok tenyésztésének nincsen helye kertek vagy szántóföldek közelében, hanem csak erdőségben és oly helyeken, hol kárt nem okozhatnak. ⁶⁾ Galambfészek csak 50 rőfnyi távolságban lehetett a szomszéd birtokától, hogy a galambok a vetéseken kárt ne ejtsenek. ⁷⁾ A kút, árok valamint mindannak elhelyezésére, mi a szomszéd birtokának árthatna, bizonyos távolságok rendeltettek. ⁸⁾ Kályhára nézve — mely mint Sabbath 316 és Kélim 5, 1. és 12. helyeiből kiviláglik, a miénktől különbözött és fent nyilással birt — az volt a szabályzat, hogy a felső padolattól 4 rőfnyi távolságra alkalmazható, úgy azonban, hogy közte és a padolat közt fél rőfnyi térköz maradjon. Ha a háznak két tulajdonosa volt, a felső és alsó

¹⁾ Mohl III. 27. §.

²⁾ Deut. 19, 14.

³⁾ Deut. 27, 17; Jósua 8.

⁴⁾ Baba Bathra 56a.

⁵⁾ L. fent 3. §.

⁶⁾ Baba Kamma 79b; Maim. Nizké Mámón 5, 2 és 8; Chósen Mispát 409. 1.

⁷⁾ Baba Bathra 23a; Maim. Gezéla 6, 9; Ch. M. 155, 24.

⁸⁾ Ugyanott 17a; Maim. Seckénim 9; Ch. M. 155.

emelet birtokosai kötelezve voltak a kályha felállításánál, tűzveszély elhárítása szempontjából, bizonyos helyeket meghatározott távolságban szabadon hagyni. ⁹⁾ Sütőkemenczéknél, hol a tűzveszély nagyobb, még nagyobbnak kellett lenni a térköznek. ¹⁰⁾

Uj építkezéseknél mindaz, a mi a szomszéd kárára lehetne, rendőrileg meg volt tiltva. A keleten, hol egy és ugyanazon udvarban több ház állott, az udvar az összes háztulajdonosok közös jószágá volt; csak a közvetlenül az ajtó előtt elterülő 4 rőfnyi udvarhely képezte a magán birtokukat. ¹¹⁾ E házakban sem ablakot sem ajtót nem volt szabad a szomszédéival szemben alkalmazni ¹²⁾, hogy a szemben lakó szomszédot figyelemmel ne kisérhessék és szabad mozdulataiban ne akadályozhassák.

Ablakokat ellenben és ajtókat, melyekből az útra láthatni, egymással szemközt is lehetett építeni. ¹³⁾ De áruboltokat, még ha az út választja is el azokat, nem volt szabad a szomszédnak ablakaival vagy ajtajával szemben elhelyezni, hogy a szomszéd ne legyen kitéve a boltjában egész napon át időző kereskedő tekintetének. ¹⁴⁾

Hogy valamely tartózást ne vegyenek meg kétszer az emberen, törvény volt, hogy a hitelező ne tartsa házában egy már lerótt tartózásnak kötelezvényét, hanem adja vissza azonnal a kiállítónak megsemmisítés végett. ¹⁵⁾ Egy kötelezvény, melynek kelte régibb időre szól, mint mikor a kölesön megtörtént (מוקדם), érvénytelen, hogy harmadik személyek ne valljanak kárt. ¹⁶⁾

Lopott jószágának megvétele szigoruan meg van tiltva annál

⁹⁾ Ugyanott 20b; Maim. ott; Ch. M. 155, 8.

¹⁰⁾ Ugyanott.

¹¹⁾ Baba Bathra 11a; Maim. Sechénim 2, 1 és 2; Ch. M. 111, 3.

¹²⁾ Baba Bathra 60a; Maim. ugyanott 5, 6; Ch. M. 154, 3. A talmud a szentírás következő mondatát: „És mikor fölemelte Bileám az ő szemeit s látá Izráelt, hogy letelepedett nemzetségei szerint“ így magyarázza: Mit látott? Látta, hogy sátraik ajtai nincsenek egymással szemben; és ezért mondá: „Mily szépek sátraid ó Jákob, és hajlékaid, ó Izráel!“ (Baba Bathra ugyanott).

¹³⁾ Ugyanott.

¹⁴⁾ Tószeftá B. Bathra 11.; Maim. ott; Ch. M. ott.

¹⁵⁾ Kethubóth 19b; Ch. M. 75, 1.

¹⁶⁾ Sviith X., 5; Baba Mecziá 72a és más helyeken. Maim. Malvé velové 23, 1; Ch. M. 43, 7.

is inkább, mivel ez által alkalmat szolgáltatnánk a tolvajnak gyalázatos mesterségének folytatására; ha ugyanis nem akadna ember, ki megvegye a lopott jószágot, bizonynyal többé nem lopna. ¹⁷⁾ De nem csak oly tárgyakat nem szabad vásárolni, melyek lopott volta nyilvánvaló, hanem azokat sem, melyek a lopást csak sejtetik. E szerint tilos a pásztortól gyapjút venni, vagy tejet, vagy báránycákát, egy szóval semmit, a mi a tulajdonos figyelmét kikerülheti. ¹⁸⁾ A telekőrtől sem gyümölcsöt, sem fát nem szabad venni, kivéve ha a kert bejáratánál árusítja el azokat, de még ekkor is tilos a vásárlás, ha a vevőnek azt mondja „dúgd el.“ ¹⁹⁾ Nőktől, kiknek nincs vagyonközösségök férjeikkel, valamint rabszolgáktól és kiskorú gyermekektől csak azt volt szabad megvenni, miről semmi kétség nincsen, hogy szabad rendelkezésükre bocsáttatott. ²⁰⁾ Hasonlóképen meg volt tiltva, a nevezett egyénektől valami tárgyat őrzés végett átvenni. ²¹⁾

Egyáltalában ez a törvény létezett: Semmi esetben nem szabad segédkezet nyújtani a gonosztevőknek. אין מחזיקין ידי עוברי עברה ²²⁾.

17. §.

b) Csalás ellen.

„Mikor valamit eladandasz a te felebarátodnak, vagy veendesz felebarátodtól, egymást meg ne csaljátok. „Egymást azért meg ne csaljátok, hanem félj a te Istenedtől: mert én ti Úratok Istentek vagyok“ ¹⁾ Isten ezen szavával a csalás minden neme szigoruan meg van tiltva még pedig tekintet nélkül arra, kin követik el, és a talmud még tovább terjeszti e tilalmat is a sértő szavakkal való bántalmazásra (אינאת דברים) ²⁾ valamint a kétszínű hitegetésre (גניבת דעת) is, mint ezt sokszor az önérdék meg-

¹⁷⁾ Baba Kamma 118b; (l. Giptin 45a), Maim. Gezéla 5, 1; Genévá 6, 1; Ch. M. 356, 1 és 369, 1.

¹⁸⁾ B. Kamma ugyanott; Maim. Genévá ett; Ch. M. 358.

¹⁹⁾ B. Kamma 119a; Maim. Genévá ott; Ch. M. 358.

²⁰⁾ Baba Kamma 119a; Maim. és Ch. M. ugyanott.

²¹⁾ B. Bathra 51b; Maim. Saalá ufikádón 7, 10; Issóth 22, 32; Eben Haézer 86, 1.

²²⁾ Gittin 61a és 45a.

¹⁾ Leviticus 25, 14, 17.

²⁾ B. Mecziá 58b; Maim. Mechirá 14, 12; Ch. M. 228, 1.

kivánja, alkalmazza. Bölcsseink azt tanítják: לננוב אפילו דעה נכרי: (3).
 אסור³⁾).

Húst, melynek élvezetét a szertartás tiltja, a nemzsidónak csak akkor volt szabad eladni, ha előbb megmondták neki, hogy szertartásos okokból nem eheti azt a zsidó.⁴⁾

Kopott tárgyakat nem volt szabad külsőleg bemázolni és kiczifrázni, hogy azután ujakként adhassák el azokat.⁵⁾

Megnemhamisított gabona, bor és más effélék elárusítására vonatkozólag külön törvényeket hoztak.⁶⁾ Az árúk jóságát illetőleg meghatározták az egyes termékeknél, milyennek kell lenni a minőségnek, és egy adott mennyiségnél mennyi számítható kikerülhetetlen hulladéknak (por, földrészek a gabonánál, a fűgénéél a fergesek sat.)⁷⁾

Az állatok levágásánál nem szabad a mézárósnak a vér lefolyását meggátolnia, mert ez által a hús súlya nagyobbodnék és a vevők károsulnának.⁸⁾

18. §.

c) *Hamis mérték és súly ellen.*

Nyomatékosabban mint a csalások egyéb nemeinél tiltja Mózes törvénye a jogtalanságot mérték- és súlyban. „Ne cselekedjete hamisságot az ítéletben, földnek mérésében, fontban, singben. Igaz mérleg, igaz font, igaz éfá¹⁾ és igaz hín²⁾ legyen közöttetek. En vagyok a ti Uratok Istentek, ki Egyiptom földéből kihoztalak titeket.“³⁾

„Ne legyen néked a te zsebedben kétféle mértéked, nagy és kicsiny. Ne legyen neked házádban kétféle köblöd, nagy és

³⁾ Chulin 94a; Maim. Deóth 2, 6; Mechirá 18, 1; Ch. M. 228, 6.

⁴⁾ Chulin 94a; Maim. Deóth ott és Mechirá 18, 3; Ch. M. 228, 6.

⁵⁾ B. Meeziá 60a és b; Mechirá 18, 2, 3; Ch. M. ugyanott.

⁶⁾ B. Meeziá ugyanott; Maim. és Ch. M. ugyanott.

⁷⁾ B. Bathra 93b, 94a; Maim. ott; Ch. M. 229.

⁸⁾ Chulin 113a.

¹⁾ Az éfá köböl mérték és megfelel a chómer vagy kór egy tizedének.

²⁾ A hín hig mérték volt = $\frac{1}{20}$ káb.

³⁾ Levit. 19, 35 és 36.

kicsiny. Teljes és igaz mértéked legyen néked, teljes és igaz köblöd legyen néked.“⁴⁾

Itt kétféle fontnak vagy kétféle mértéknek p u s z t a b i r t o k a is szigoruan megtiltatik, és a talmud azt állítja, hogy a mérték- és súlyban elkövetett jogtalansággal nagyobb isteni büntetés jár, mint a fajtalansággal; ez ugyanis komoly megbánás által kibékíthető, de az, ki az embereket meglopta, hogyan teheti ismét jóvá igazságtalanságát?⁵⁾

Hogy itt valamint egyáltalában minden igazságtalanságnál különbség nincsen, zsidó vagy nemzsidó ellen követtetett-e el, hozzá teszik még e fölös szókat: „Mindaz a ki mérték- és súlyban igazságtalanságot követ el bárkin, megszegte Isten parancsát, mely szigorú igazságosságot parancsol.“⁶⁾

Hogy minden csalásnak elejét vegyék, a mértékrészeket csak felényire lehetett kisebbiteni. Így p. o. szááh, félszááh, szááh negyede; káb, káb fele, káb negyede, káb nyolczada és i. t. Más távolságban nem állhattak egymástól a mértékrészek, mert igen könnyen összetévesztés s ennélfogva csalás történhetnék.⁷⁾ Ugyanezen okból tilos volt két kábnyi mértéket készíteni, mert ezt könnyen összetévesztteni $\frac{1}{4}$ szááh = $1\frac{1}{2}$ káb-nyi mértékkel.⁸⁾ Hasonló szabályzat létezett a hígértékekre vonatkozólag. Tehát: hín, hín fele, hín negyede; lóg, lóg fele, negyede sat.⁹⁾ és épen így a súlynál.

A súlyokat csak olyan anyagból lehetett készíteni, melyet a rozsdá nem mar, tehát nem vasból vagy ólomból vagy más fémekből, mivel súlyukból veszítenének.¹⁰⁾ Tilos volt a súlyokat sóban tartani, mert ezáltal is megkönnyebbülnek.¹¹⁾

Valamint nem volt szabad házi használatra hiányos súlyokat fordítani, ép oly kevéssé engedték meg, hogy egy kopott szélű szelá akár mérlegelésre, akár pénznek vagy füles pénzdarabnak

⁴⁾ Deut. 25, 13—16.

⁵⁾ Baba Bathra 88b. Maim. Genébá 7, 12.

⁶⁾ Maim. Genébá 7, 8; Ch. M. 231, 1.

⁷⁾ Baba Bathra 89b. 90a; Maim. Genébá 7, 7; Ch. M. 231, 4.

⁸⁾ Ugyanott.

⁹⁾ Ugyanott.

¹⁰⁾ Baba Bathra 89b. Maim. Genébá 8, 4; Ch. M. 231, 10.

¹¹⁾ Baba Bathra ugyanott; Maim. ott 8, 7; Ch. M. 231, 11.

használtassék, hanem azt vagy beolvasztani vagy pedig összetörni kellett. ¹²⁾ Csak ha felényire kopott és ezáltal denárhoz hasonlított, lehetett azt a súlyban denárként használni, mivel ilyenkor ki van zárva minden hiba vagy csalás. ¹³⁾ Tilos volt egy a közepén lyukas pénzdarabot erőszakos vagy rablóindulatú embereknek eladni, mert ráerőszakolnák az emberekre; azonban lehetett azt ékességnek a gyermekek nyaka körül használni, mivel a lyuk a közepén látható és csalásnak nem lehet helye. ¹⁴⁾ Mérleget úgy kellett alkalmazni, hogy a serpenyőknek elég helyök legyen a szabad ingásra; a nyelvcske helyes távolságban legyen a mérlegvillától, a serpenyők pedig kellő nagyságban szabadon csüggjenek a mérlegrúdon. A szerint a mint nagyobb vagy kisebb tárgyoknak volt szánva a mérleg, határozták meg ennek távolságát a felső és alsó padolattól, a rúd hosszúságát, valamint a serpenyőket a rúddal összekapcsoló lánczok- vagy kötelékét, hogy mindennemű csalás lehetetlen legyen. ¹⁵⁾

Hogy az árúk mérlegelésénél minden jogtalanság kikerültessek, köteles volt az eladó csekély ráadást (hígtárgyaknál $\frac{1}{100}$, szárazaknál $\frac{1}{400}$) adni. ¹⁶⁾ Oly helyeken, hol csapott mértékkel mérnek, még ha a vevő beleegyezett is, nem volt szabad a vásári árakat fölemelni és halmozott mértékkel mérni; tilos volt az ellenkező eljárás is. ¹⁷⁾ A kiskereskedő kötelezve volt ürmértékeit hetenként kétszer tisztítani, mert a folyadékokból idővel üledék származik, mi által a vevők károsulnak; a mérleget minden eladás után, a fontokat pedig hetenként kellett, hogy letörülje. A nagykereskedőnek 30—30 nap után, a ki pedig csak olykor-olykor kereskedett, annak 12 hónapban egyszer kellett kimosnia a mértékeket. ¹⁸⁾ Ezek s más hasonló rendszabályok óvószerek voltak a csalás ellen.

¹²⁾ Baba Mecziá 52a és b. Maim. Genébá 7, 4 és 5.; Ch. M. 227, 18.

¹³⁾ Ugyanott.

¹⁴⁾ Ugyanott.

¹⁵⁾ Baba Bathra 29a; Maim. Genébá 8, 8—12; Ch. M. 231, 13.

¹⁶⁾ Baba Bathra 88b; Maim. ugyanott 12—15; Ch. M. ugyanott 14.

¹⁷⁾ Baba Bathra ugyanott; Maim. ott 16; Ch. M. ott 8.

¹⁸⁾ Baba Bathra 88a; Maim. ott 18; Ch. M. ott 7.

19. §.

d) *Az élelmi szerek árának megdrágítása ellen.*

Valamint a mérték- és súlyra nézve, úgy alkalmaztak embereket, kik a szükséges élelmi szerek árára fölügyeltek. ¹⁾ Hogy azon élelmi szereket, melyek szükségessége általános és nélkülözhetetlen, túlságosan meg ne drágítsák, az árak meghatározattak és a vásári felügyelők tiszte volt e fölött örködni; de ezeknek is bizonyos rendszabályokhoz kellett, hogy alkalmazkodjanak. A vásári árak megszabásánál abból indultak ki, hogy az eladónak a termelési ár hatodrésze maradjon haszon fejében. ²⁾ A termelő kötelezve volt, hogy termékeit maga vigye a vásárra. Az áruközvetítők összevásárlása tilos volt. ³⁾ Csak azt volt szabad rakásra gyűjteni, mit valaki saját földmiveléséből nyert, nem pedig másnak földtermését, hogy a nyerészkedési vágy drágaságot ne okozzon. ⁴⁾ Éhség idejében még a saját termésökből is csak annyit tehettek félre, s nem adtak el, a mennyi egy évre elégséges. ⁵⁾

A talmud azt, ki gabnáját halomra gyűjti és a vásártól megvonja, egy rangba helyezi az uzsorással, a hamis mérték által csalóval és avval, ki nyerészkedési vágyból a szükséges élelmi szerek árait magasra csigázza. ⁶⁾

Az élelmi szerek kivitele Palesztinából utóbb meg lön tiltva, sőt még a közelfekvő Szyriába sem volt megengedve. ⁷⁾

A szabad versenyzés elérésére vásárokat rendeztek, hol a szabad eladás még az idegeneknek is meg volt engedve; ellenben a házaló-kereskedés tilos volt vásárnapokon egynehány cikket kivéve, melyeket a talmud állítása szerint már Ezra ki-

¹⁾ L. fent 3. §.

²⁾ Baba Bathra 90a; Mechirá 14, 1; Ch. M. 231, 20.

³⁾ B. Bathra 91a; Maim. ugyanott 4; Ch. M. ott 23.

⁴⁾ B. Bathra 90b; Maim. ott 5; Ch. M. ott 24.

⁵⁾ B. Bathra; Maim. ott 6; Ch. M. ott 24.

⁶⁾ B. Bathra 90b; Maim. Mechirá 14, 6; Ch. M. 231, 25.

⁷⁾ B. Bathra 90b; Maim. ott; Ch. M. ott 26.

valóan szükségeseknek tartott, s a melyekkel való házalást azért mindenkor szabadon hagyta. ⁸⁾

20. §.

e) *Okmányok hamisítása ellen.*

Hogy az okmányok hamisításának elejét vegyék, külön intézkedéseket tettek. Okmányt (kötelezvényt, adásvevési szerződést, adománylevelet, végrendeletet és házassági szerződést) nem volt szabad oly anyagra írni, melyen bizonyos helyek föl nem ismerhető kivakarása és újabb betöltése lehetséges (אין שיכול להודיין (כותבין על דבר שיכול להודיין), mert az okmány birtokosa kiküszöbölheti azon helyeket, melyeket reá terhet rónak, s oda olyasmit írhat, mi neki kedvére van. ¹⁾ Az okmány és a tanúk aláírása közti helynek nem volt szabad két sornyi szélességgel birnia, mivel különben könnyű volna oda toldani valamit a kiállító kárára. ²⁾ Minthogy azonban az okmány és tanualáírás közt mindig volt üres sor, azt határozták, hogy az utolsó sornak soha sincsen jogkötelező ereje (אין למדין משטה אחרונה), és e célra az utolsó sorban vagy röviden összefoglalták az okmány főtartalmát, vagy pedig általános frázist irtak oda. ³⁾

Ha valamely okmány kiállításánál egy vagy több sor áthuzatott, megkellett ezt jegyezni az okmány végén és tanúkkal hitelesíttetni. ⁴⁾ A sor végére nem volt szabad betűkkel kifejezett számot írni, mely csekély toldalékkal nagyobbítható, mint p. o. שלש mely ים megtoldásával könnyen שלשים-má változtatható; még több ilyen elővigyázó rendszabályról gondoskodtak. ⁵⁾ A tanúk aláírása birói hitelesítésre szorult, a hitelesítési záradékot pedig magára az okmányra kellett írni (קיום השטר) vagy

⁸⁾ B. Bathra 22a; Maim. Sech. 6, 9 és 10; Ch. M. 156, 6, 7. Bővebbet erről l. „Institutionen des Judenthums“ című munkámban. I/1 Bécs, 1879. 127–129. lap.

¹⁾ Gittin 23a és másutt. Maim. Milvé velové 271; Ch. M. 42. 1.

²⁾ Baba Bathra 162a; Maim. ugyanott 4; Ch. M. 45, 6.

³⁾ Baba Bathra 161b; 162a; Maim. ott 3; Ch. M. 44, 1.

⁴⁾ Baba Bathra 161b; Maim. ugyanott 8; Ch. M. ott 5.

⁵⁾ Baba Bathra 176a; Maim. ott 13; Ch. M. 42, 4.

(אשרתא דדייני), mi mellett megint különböző formaságok léteztek. ⁶⁾

21. §.

f) *A saját jogvédelmökre képtelenek vagyonának ótalmára.*

α) Kiskorúaknál.

„Kiskorú gyermekek, kik szüleiket, természetes ótalmazókat és öreikeit, elvesztették, a belátás, ismeretek és tapasztalatok teljes hiányában első éveikben ki volnának téve idegen emberek zsarolásának és saját tetteik esztelenségének; valamivel utóbb a jellem gyöngesége és a szenvedélyek hasztalanná tennék a netalán nyert értelmi kiképzést ¹⁾. Azért is minden törvényhozás szükségesnek tartotta gyámság alá helyezésöket. Nevezetesen a talmudi törvény azt rendeli, hogy valahányszor a szülék nem neveztek ki haláluk előtt gyámot gyermekeik számára, a bíróság köteles ilyen egyént kijelölni, a főgyámságot pedig maga a bíróság, mint a megholt atya törvényes helyettese, gyakorolja minden körülmények közt ²⁾ (בית דין אביהן של יתומים). A bíróság által kijelölendő gyámnak becsületes és igazságos férfinak kell lenni, ki nem csak akarattal és erővel bír, hogy a vagyont kezelje és jól felhasználja, hanem a kiben megvannak egyszersmind az ismeretek, hogy a gyámgyermekek érdekeit kifelé óvja és nevelésüket igazgassa. ³⁾ A bíróság mint főgyám hivatva van, hogy a kiskorúak vagyonát a gyámnak leltárilag átadja, őt szemmel tartsa és mihelyest látja, hogy vagyoni körülményeit meghaladó költségét veszteget, a gyámságból kitegye, s mást nevezzen ki helyébe. ⁴⁾ A vagyon kezelését illetőleg a törvény azt határozta, hogy minél biztosabban helyeztessék el a vagyon, hogy az alap-
tőke csorbát ne szenvedjen. ⁵⁾

⁶⁾ Kethubóth 18b, 20a és egyébütt; Maim. Édőth 6; Ch. M. 46.

¹⁾ Mohl, III. kötet 35. §.

²⁾ Gittin 52a; Maim. Nachlóth 10, 5; Ch. M. 290, 1.

³⁾ Kethubóth 109b; Peszáshim 49b; Maim. Nachlóth 10, b; Ch. M. 290, 2.

⁴⁾ Gittin 52b; Maim. ugyanott 7; Ch. M. ott 5.

⁵⁾ B. Mecziá 70a; Kethubóth 100b; Maim. Nachlóth 11, 1 és 2. Ch. M. 290, 7—11.

Ezen rendszabály természetes következménye volt, hogy magának a kiskorúnak nem csak, hogy semmit sem volt szabad elidegeníteni vagyonából, hanem hogy még a jövedelem hováfordításában is korlátozva volt, s hogy nem volt följogosítva bármilyen gazdasági jelentőséggel bíró jogi kötelezettséget vállalni gyámja beleegyezése nélkül. ⁶⁾

22. §.

β) Elmebetegknél.

Az elmebeteg sem képes vagyonának kezelésére és érdekeinek óvására. Itt is tehát az állam kötelessége az elmebeteg vagyonának felügyeletére és kezelésére, valamint érdekeinek képviselésére és óvtalmára gondnokot kijelölni. Ezért rendeli a talmudi törvény, hogy mihelyest valamely egyén elmebetegsége és ennek folytán érdekeinek óvására való képtelensége kiderül, ¹⁾ gondnok nevezendő ki számára még pedig ugyanazon jogokkal és kötelezettségekkel, melyek a kiskorúak gyámját a törvény értelmében illetik. ²⁾

23. §.

γ) Távollevőknel.

Végre önjogú emberek sincsenek mindig azon helyzetben, hogy vagyonukat személyesen kezeljék és jogtalan támadások ellen védjék. Ez eset olyanoknál áll be, kik birtokuktól távol tartózkodnak. Rendesen maguk jelölnek ki helyettest, ki nevökben a vagyont kezelje és védje. Ha azonban ezt tenni elmulasztották, a talmudi jog különbséget tesz azon ember birtoka közt, ki nem szabad akaratából vándorolt ki (pl. ha valaki fogságba került, vagy hogy egy őt fenyegető életveszélyt kikerülje, meg-

⁶⁾ Kethubóth 70b; Maim. Mechirá 29, 2; Ch. M. 235, 2.

¹⁾ Chagigah 3b. Maim. Edóth 9, 9 és 10; Ch. M. 35, 8—10 Jóre Déá 1, 5.

²⁾ Kethubóth 48a; Maim. Mechira 29, 4; Nachlóth 10, 8; Ch. M. 290, 27.

szökött) ¹⁾ (נכסי נטויין) és az azé közt, ki kényszer nélkül, önkéntesen hagyta oda jószágát ²⁾ (נכסי רטויין).

A nem szabad akaratból történt kivándorlás esetében, mikor a birtokosnak lehetetlen volt felhatalmazottat kijelölnie, az állam nevez ki ily egyént még pedig a legközelebbi rokonok sorából, olyant, ki már nagykorú és kinek érdekében áll, hogy a jószág czélszerűen kezeltessék. Ennek adják át a menekültnek összes ingatlan vagyonát, mely művelésre és ápolásra (mint mezők, rétek és kertek) szorul, megmunkáltatás és kezelés végett; fáradságáért a jövedelemből megfelelő részt kap. ³⁾ Ingatlan jószágok azonban, melyek nem szorulnak művelésre (házak, boltok sat.), a bíróság bizalmi embere által bérbe adatnak; a bérletdíj pedig valamint a netalán ott talált készpénz és a bíróság által eladott azon ingó jószágokból bevett pénz, melyeket nem lehetett eltenni, anélkül hogy elromolnának, a bíróságnál letétetnek és mindaddig őriztetnek, míg a tulajdonos vissza nem jön vagy halála ténynek nem bizonyult, mely esetben az örökösödési jog értelmében minden a törvényes örökösökre száll. ⁴⁾ Ellenben ingó javak, melyeket el lehet tenni, anélkül elromolnának, nem adatnak el, hanem birói őrizet alá helyeztetnek, míg a tulajdonos vissza nem jön, vagy halála ténynek nem bizonyult. ⁵⁾

Ha valaki önkéntesen vándorol ki, anélkül azonban, hogy vagyonáról rendelkezett volna, nem köteles a bíróság hivatalosan beavatkozni, hanem jogában áll a rokonoknak mint leginkább érdekelteknek, hogy a kezelést átvegyék és a jövedelem megfelelő részének fejében mindaddig végezzék, míg a birtokos vissza nem jön vagy pedig haláláról hírek nem keringenek. Ez utóbbi esetben megint a bíróság kötelessége úgy eljárni, mint a menekültnek birtokánál, míg a birtokos halála ténynek nem bizonyult; ha ez megtörtént, érvényre jut az örökösödési eljárás. ⁶⁾

¹⁾ Baba Mecziá 38b, 39a; Maim. Nachlóth 7, 4—10 és 8; Ch. M. 285.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Ugyanott.

⁵⁾ Ugyanott.

⁶⁾ Ugyanott.

Az országos rabbiképző-intézet fenállásának második évére a hűn teljesített kötelesség megnyugtató érzetével tekinthet vissza. Az ország minden részéből érkezett számos jelentkezésben a hazai zsidóság részéről — ép oly örvendetes mint várakozásainkat felülmúló módon, — nyilvánuló fokozott bizalomnak jelét üdvözölhetjük. Az újonnan fölvettek száma ez évben sem áll ugyan kellő arányban a jelentkezők számával, mert csak kevesen tudtak a szükséges föltételeknek megfelelni; annál nagyobb meglepéssel emelhetjük azonban ki, hogy a rendkívüli hallgatók száma csökkent, s hogy az előképzés nagyobb egyformasága következtében maga a tanítás az egyes osztályokban sikeresebb és eredményesebb lett.

Egy új osztály megnyitása a tanerők szaporítását tette szükségessé. A nagym. m. kir. közoktatásügyi ministerium által Dr. Bánóczy József és Schill Salamon, aradi főgymnasiumi tanár, intézetünkhöz rendes tanárokká — Bein Károly és Kont Gyula pedig az 187^{8/9}-iki iskolai évre segédtanárokká nevezettek ki. Az énektanítással az izr. országos iroda Friedmann Mór főkantor urat bizta meg.

Az 1878-iki október 24-ikén tartott értekezleten a tanári kar az alapszabályok értelmében újra szervezkedvén, a tavali választásokat megújította, s csak a távollevő Dr. Bacher Vilmos helyébe választotta meg ez évre jegyzőnek Dr. Bánóczy Józsefet.

Dr. Bacher Vilmos september 15-től november végéig, mint cs. és k. tábori lelkész volt beosztva a cs. és k. főhadparancsnoksághoz Bródban. Tekintettel arra, hogy visszatértére az iskolai év elején bizonyosan lehetett számítani, más tanerő által nem helyettesítettett. Gymnasiumi tanóráit távolléte alatt az intézet tanárai osztották föl magok között.

1879-iki május 22-ikén tartott ülésében a Magyar Tudományos Akadémia tanári karunk egyik tagját, Dr. Bánóczy Józsefet, levelező tagjául választotta.

A felséges királyi pár ezüst menyegzőjét intézetünk apri-
lis 24-kén imaházában ünnepi isteni tisztelettel ülte meg, melyen az izr. országos iroda, s a vezérő bizottság képviselői s számos vendég jelent meg. A magyar ünnepi szónoklatot Dr. Bacher Vilmos tanár tartotta.

Hálával és köszönettel emlékezünk meg azon jótéteményekről, melyek intézetünket ez évben is érték. Daczára a nagy áldozatoknak, melyek az idén a hazánkat ért szomorú csapások következtében a közjótékonyagra nehezedtek, mégis oly számosan jelentették be itt a fővárosban hozzájárulásukat a múlt évben tervezett Ecz Chajim cz. segélyző egyesület alapításához, hogy annak létrejötte immár bizonyos, s a június 17-én tartott alakuló közgyűlésen a bizottság meg is választatott, mely áll: az országos rabbiképző-intézet tanáraiból, a közgyűlés által választott urakból: hatvani Deutsch Bernát, Müller Vilmos, Dr. Simon József és a vezérő bizottság által kiküldött urakból: Dr. Hirschler Ignác, Schweiger Márton, Stern Bernát. Elnök Bloch Mózes tanár, elnökhelyettes Brill S. L. tanár, jegyző Bein Károly tanár, pénztárnok Schweiger Márton, ellenőr Dr. Simon József.

Az egyesület célját és fontosságát a B. alatt közzétett alapszabályok magyarázzák. Az adakozások és évi járulékok sorozata, C. mellékleten, első felhívásunk örvendetes eredményét tünteti föl, s a névszerint említett adakozókkal szemben egyszerűs mind nyilvános köszönetünkül szolgál. Együttal azon reményünknek adunk kifejezést, hogy fővárosi közönségünk nemes és nagylelkű példája méltó utánzásra fog találni az egész hazában s egyesületünk áldásos működését az évről évre szaporodó tagok biztosítani és emelni fogják.

Könyvtárunk az intézet alapjából tett új vásárlások és számos adakozások folytán nevezetesen gyarapodott. Különös meglepéssel emelhetjük ki, hogy könyvtárunkat nemcsak Magyarország, hanem az osztrák tartományok és a távolabb külföld is figyelemmel kísérik és gazdagítják. Az adakozók neveit, valamint az ajándékok címét a D. melléklet tartalmazza.

Az országos rabbiképző-intézetben főállása második évének végén 31 tanuló volt, kiknek nevét és születése helyét az A. melléklet felsorolja. Az alsó tanfolyam tanulói ez évben önképző kört alakítottak, mely a tanári kar fölügyelete alatt a theologiai és gymnasiumi tárgyakban való önképzést tűzte magának célul.

A tanári kar az iskolai év folyamában 18. értekezletet tartott.

A rabbiképző imaházában ünnepnapokon és több szombaton Bacher, Bloch és Kaufmann tanárok által fölváltva hitszónoklatok tartattak.

Az országos rabbiképző-intézetnek felső tanfolyamában az elmúlt tanévben az alapszabályokban megállapított szakokat a következő előadásokat tárgyalták:

1. **Szentírás magyarázata** : Jób könyve, 3 óra hetenkint, a második félévben 2 óra hetenkint. Tan. *Bacher*.

2. **Exegetikus irodalom** : Nachmáni szentírás-magyarázatából kiválasztott szakaszok, 2 óra h. (második f.) Tan. *U. a.*

3. **Exegetikus gyakorlatok** : írásbeli dolgozatok egyes zsolttárok fölött, 1 óra hetenkint. Tan. *U. a.*

4. **Talmud, statarie** : Gittin, f. 24—41. 6 ó. h. Tan. *Bloch*.

5. **Talmud, cursorie** : Chullin f. 39—68, 3 ó. h. Tan. *U. a.*

6. **Bevezetés a talmudba**, 1 óra hetenkint. Tan. *Deutsch*.

7. **Sulchán Árúch** : Joré Deá, 92—105., 3 ó. h. Tan. *Bloch*.

8. **Zsidók története** : Sámuel Hannágid és fia József történeti és irodalmi működésükben föltüntetve, érintkezéseik kiválóbb kortársaikkal (a források folytonos tekintetbe vételével s az odavágó irodalom válogatott részeinek olvasása), 2 óra hetenkint. Tan. *Kaufmann*.

9. **Vallásbölcselet** : Ábrahám Ibn Daud Vallásbölcselet, Az Emuná Rámá szöveg- és forráskritikája, 2 ó. h. Tan. *U. a.*

10. **Héber gyakorlatok** : középkori héber költők olvasása. Írásbeli héber dolgozatok, 1 óra hetenkint. Tan. *Bacher*.

11. **Arameus irodalom** : Válogatott szakaszok a zsidó-araméus irodalom köréből, névszerint Daniel és Ezra könyvéből, targumimból, a jeruzsalemi talmudból és a midrásból, 2 óra hetenkint. Tan. *U. a.*

Az alsó tanfolyamban a theologiai oktatásban közösen részesültek a két osztály növendékei. A talmudra nézve megjegyzendő, hogy azok a tanulók, kiknek e téren haladottabb ismereteik voltak, a felső folyam talmudtanulmányában vettek részt.

A theologiai oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

1. **Szentírás** : Mózes I. könyvéből a 25. fejezettől végig, különös tekintettel Rási magyarázatára, 2 ó. h. Tan. *Deutsch.*
2. **Szentírás** : Jesájá proféta, 1—39. fejezet, 3 óra hetenkint. Tan. *Bacher.*
3. **Talmud, statarie** : Makkoth. f. 2—18. 6 ó. h. Tan. *Brill.*
4. **Talmud, cursorie** : Beráchóth f. 20—41, 3 óra hetenkint. Tan. *Deutsch.*
5. **Héber nyelvtan** : Syntaxis, 1 óra hetenkint. Tan. *U. a.*

A gymnasiumi oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

I. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Arany Toldijának beható olvasása nyelvi, tartalmi és aesthetikai magyarázatokkal; a mondai tartalomnak összehasonlítása Ilosvai Toldijával; a régi, a népies s az irodalmi nyelv. — Arany Toldiját elejétől végig betanulták. — A poétika általános része: hangsúlyos és időmértékes verselés, a rím; az epos lényege és felosztása. — Írásbeli dolgozat havonként egy; tárgyük az olvasottak tartalombeli összefoglalása. — Segédkönyv: Torkos László költészettana. 3 ó. h. Tan. *Bánóczy.*

Latin nyelv. Ciceróból a Catilina ellen tartott három első beszéd. A nyelvtan ismétlése az olvasmányokkal kapcsolatban, különös tekintettel az időkre és módokra. Erre vonatkozó írásbeli dolgozatok, 5 óra hetenkint. Tan. *Schill.*

Görög nyelv. Alaktan a rendes igeragozás aorisztoszáig. Megfelelő fordítási gyakorlatok. — Segédkönyvek: Curtius nyelvtana és Schenkl elemi gyakorló könyve, 3 óra hetenk. Tan. *U. a.*

Német nyelv és irodalom. Válogatott olvasmányok Heinrich német olvasókönyve I. részéből (a felsőbb osztályok számára). — Goethe balladáiból, ezeket be is tanulták. — Hermann und Dorothea I.—III. — Havonként egy dolgozat. — Segédkönyv: Heinrich Gusztáv: Német balladák és románczok I. — Gyakorlatok a szabad előadásban, 2 óra hetenkint. Tan. *Bánóczi.*

Történet. Az ókor története, főleg a görögöké és a rómaiaké. Segédkönyv: Mangold Lajos, Világtörténelem, I. kötet, 3 óra hetenkint. Tan. *Bacher.*

Mennyiségtan. Algebra: Az alapl műveletek egész- és törtszámu algebrai kifejezésekkel és tizedestörtekkel. Egy- és többtagu algebrai kifejezéseknek és tizedesszámoknak tényezőkre való bontása. A legkisebb közös többes és a legnagyobb közös mérték meghatározása. A viszonyok és az ásványok tana. A hatványozás általános szabályai. A binom, polynom és a tizedesszámok négyzete. Házi és iskolai dolgozatok. — Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak, 2 óra hetenkint. Tan. *Bein.*

Természettan. Általános természettan. A szilárd testek mechanikája, 2 óra hetenkint. Tan. *Kont.*

Természetrájsz. Növénytan: A sejtek és a sejtszövetek. A növények vegyi alkatrészei. A magnövények csirázása fejlődése és virágzása. Systematica. Részletes növénytan, különös tekintettel azon növényekre, melyek az emberre nézve hasznos vagy káros tulajdonságaiknál fogva kiválnak. — Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak, 1 óra hetenkint. Tan. *Bein.*

II. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Arany János balladáinak tüzetes olvasása s fejtegetése. A balladának lényege és helye a költészetben. — A balladákat mind betanulták. — A poetika speciális része és a stilistika, mindkettő vázlatosan. — Írásbeli dolgozat havonként egy; tárgyuk az olvasottak összefoglalása és jellemzése. — *Mugánolvasmányok:* Gvadányi Peleskei Notárius, Eötvös: Elbeszélések, Nővérek, Kisfaludy Sándor Himfy szerelmei, Kisfaludy Károly szinművei, Vörösmarty Lyrai költeményei,

Gyulai; Elbeszélések, Vörösmarty életrajza. — Segédkönyv: Arany balladáí, magyarázza Greguss; Prózai olvasmányok, szerk. Torkos László, 3 óra hetenkint. Tan. *Bánóczi*.

Latin nyelv. Sallustius Jugurthája, figyelemmel Sallustius nyelvének sajátosságaira. Az alak- és mondattan ismétlése, különös tekintettel a kötőmód használatára fő- és mellékmondatokban. — Erre vonatkozó írásbeli dolgozatok, 5 ó. h. Tan. *Schill*.

Görög nyelvtan. Az alaktan a syntaxisig Curtius görög iskola-grammatikája után, a megfelelő gyakorlatokkal Schenkl elemi gyakorló könyvéből. Iskolai dolgozatok nagyobb grammaticai fejezetek bevégzése után, 3 óra hetenkint. Tan. *Kaufmann*.

Német nyelvtan. Schiller „Wilhelm Tell“ I.—V. felv. jelenet. Havonként egy írásbeli dolgozat. A szavalásban és a szabad előadásban, 2 óra hetenként. Tan. *U. a.*

Történet. A középkor története Habsburgi Rudolfig. — Segédkönyv: Világtörténelem, írta Mangold Lajos, II. kötet, 3 óra hetenkint. Tan. *Bánóczi*.

Mennyiségtan. Algebra: A hatványozás általános szabályai. A binom, a polynom és a tizedes számok négyzete és köbe. A binomialis hatványsor együtthatóinak meghatározása. A gyökérfejtés általános szabályai. Négyzet- és köbgyökérfejtés algebrai kifejezésekből és tizedesszámokból. Elsőfokú egyenletek egy- és több ismeretlennel. — Mértan (közösön a III. oszt. al). Az egyenes vonalokról. A szögekről. A három- és sokszögekről. A mértani idomok egybevágósága- és hasonlóságáról. A kör és ennek az egyeneshez való viszonyáról. A területek átalakítása- és kiszámításáról. Házi és iskolai dolgozatok. Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak, 3 óra hetenként. Tan. *Bein*.

Physika. A folyó és légnemű testek mechanikája. Hangtan. 2 óra hetenként. Tan. *Kont*.

Természetrajz. Állattan: Az anthropologia kiváló részei. Az állatok feladata és szellemi élete. Systematica. — Részletes állattanból az emlősök. — Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak, 1 ó. h. Tan. *Bein*,

III. Osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Shakespeare Coriolanusának beható taglalása. Aristoteles De arte poetica cz. művének részletes olvasása (Hunfalvy Pál fordításában) s egybevetése az ujkori dráma elméletével. — Ráutalás a magyar próza fejlődésére; Kölcsey két beszédének „Magyar Játékszin“ és „A magyar nyelv ügyében“ tüzetes fejtegetése; az elsőt be is tanulták. — Nagyobb írásbeli dolgozat 7 volt; tárgyuk Coriolanusból s az aesthetikai magyarázatokból vétetett. — *Magánolvasmányok.* Mikes Levelei, Zrinyi és Gyöngyösi munkái, Kazinczy Utazások, Arany Buda halála, válogatott részek Petőfi, Eötvös, Csengery, Hunfalvy, Greguss és Shakespeare műveiből. — Segédkönyv: Coriolanus, kiadta Névy; Kölcsey Ferencz, Válogatott szónoki művei, Olesőkönyvtár kiadása, 3 óra hetenként. Tan. *Bánóczi.*

Latin nyelv. Cicero pro Milone. — Virgilius Aeneiséből az első könyv. — A nyelvtan ismétlése, különös tekintettel a kötőmód használatára fő- és mellékmondatokban. Idevágó írásbeli dolgozatok, 5 óra hetenként. Tan. *Schill.*

Görög nyelvtan. Homer Odyssea XIV, 300—XIX, 465. Pláto állama I—c. XVI. A mondattan folytonos tekintetbe vételével. Az alaktan átismétlése, 3 óra hetenként. Tan. *Kaufmann.*

Német nyelvtan. Lessing Laokoon-jának magyarázata (folyt.) Havonként egy írásbeli dolgozat. Két hetenként fölváltva a szabad előadásban való gyakorlat önállóan választott és kidolgozott tárgyból, 2 óra hetenként. Tan. *U. a.*

Történet. A francia-angol háborútól a spanyol örökösödési háborúig bezárólag. — Segédkönyv Somhegyi III. köt. 3 óra hetenként. Tan. *Bánóczi.*

Mennyiségtan. Algebra: A logaritmusról szóló tan, különös tekintettel a Briggs-féle logaritmus- és ennek alkalmazására. Másodfoku egyenletek egy és több ismeretlennel. Határozatlan és disphantési egyenletek. — Mértan: A mértan elemei (közösén a II. oszt.-al. — L. azt). A síktrigonometria és ennek alkalmazása feladatok megoldására. Házi és iskolai dolgozatok. — Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak, 3 óra hetenként, Tan. *Bein.*

Physika. Hangtan és fénytán. 2 óra hetenként. Tan. *Kont.*

A zárvizsgálatok június 30-án és július 1. és 2-án tartatnak meg.

A jövő iskolai év f. évi szeptember 4-ikén kezdődik. A felvételtért való folyamodványok a tanári testület elnökségéhez intézendők. A felvételi vizsgálatok és beiratások szeptember 4. és 5-ikén lesznek.

Budapest, 1879. július hóban.

Az országos rabbiképző-intézet tanári
testületének nevében

Bloch Mózes,

e. i. elnök.

A.

A tanulók névjegyzéke.

Azon tanulók, kiknek nevei csillaggal vannak jelölve, a tanév közben elmaradtak.

Felső tanfolyam:

		Születéshely :
Kirz József		Liptó-Sz.-Miklós.
Neumann Ede		Budapest.
Ungar Henrik	rendkívüli.	Nagyvárad.
Wiener Béla	"	Várna.
Wiener Márk	"	Várna.

Alsó tanfolyam:

Báron József	III. osztály	Nádudvar.
Bernstein Salamon	II. "	Szivác.
*Bienenstock Ignác	III. "	Zsámbokrét.
Feldmann József	II. "	Szamuszeg.
Fischer Ede	I. "	Bella.
Fischer Gyula	III. "	Sárkeresztúr.
Goldhammer Miksa	II. "	Szepes-Olaszi.
Gross Márton	II. "	N.-Szelmencz.
Haas Simon	I. rendkívüli	Turány.
Haaz Adolf	I. osztály	Tisza-Abád.
Herzog Manó	III. "	Budapest.
Höflich Gábor	II. "	Dravec.
Kohn József	II. "	Péczel.
Kohn Ármin	II. "	Szliács.
Kohn Vilmos	II. "	Pápa.
Kraemer Lipót	I. "	Varannó.
Lázár Mór	I. "	Domanizs.
Mandel Jakab	I. "	Ungvár.
Pinkusfeld Samu	II. "	Dióságör.

Richter Zsigmond	III. osztály	Szakoleza.
Rosenstein Mór	III.	" Nagy-Megyer.
Singer József	I.	" Liptó-Sz.-Miklós.
Schwarz Miksa	II.	" Kisvárdá.
*Stern Zsigmond	II.	" Szarvas.
Steinherz Jakab	III.	" Nagypaka.
Weisz Adolf	II.	" Veszprém.
Wiener Béla	I.	" H.-M.-Vásárhely.
Wiener Vilmos	I. rendkívüli	Várna.

OR
Könyvtára - ZSE

B.

Az országos rabbiképző-intézet számára 1878. július hó 29-től
1879. június hó 26-ig befolyt összegek jegyzéke.

A d a k o z ó n e v e	Adakozott összeg		Jegyzet	
	Pénzben			
	frt	kr		
Néhai Scharman Sámuel temesvári lakos 1500 frtos hagyománya az illeték és díjak levonása után	1337	75	Az országos rabbiképző-intézet diplómá számára kisebb pénzeszegeken kívül következő ada- kozások töréntek: egy Morvaországban Buschowitzban lakó a szonytól, ki nem akar megnevez- tetni, 18 frt o. é.-ben a תר"ו נ"j számára; S. L. Brill tanár úrtól egy ש"פ; E. Hönig úrtól Ujpesten egy művészettel készült כדור בתר.	
Aradi izr. hitközség	100	—		
Stern Bernát Budapest	100	—		
Schwarz Mór Mátészalka	200	—		
Hatvani Deutsch Bernát Budapest	100	—		
Temesvári izr. hitközség	50	—		
Kecskeméti " "	50	—		
Müller Vilmos Budapest	—	100		
Hatvani Deutsch Bernát templomi ada- kozása a pesti izr. hitközs. templomában	50	—		
Szegszárdi izr. hitközség	20	—		
Lippai izr. hitközség	20	—		
Lugosi " "	12	50		
D.-Bogsáni izr. hitközség	10	—		
B.-Sebesi izr. hitközség	5	—		
Dr. Kayserling M. felolvasásainak tiszta jövedelméből	25	—		
Bajai izr. hitközség	30	—		
A pesti izr. hitközség rombach-utczai zsinagogájában adakoztak :				
Keppich Lipót	30	—		
Keppich Lipót fia	20	—		
Fischl Ad. 3 frt., Dr. Back Izr. 2 frt., Fischer Dáv. 2 frt., Zahler József 2 frt., Zinsenheim Simon 1 frt.	10	—		
A rabbiképző-intézet imaházában ada- koztak :				
Dr. Bacher V. 11 frt., Auspitz 10 frt., Mandl Mór 5 frt., Weinreb 5 frt., Dr. Kiss 4 frt., Brand J. 3 frt., Eliás 3 frt., Lautenberg J. 2 frt., Dr. Goldstein 2 frt., Oblat 2 frt., Körner M. 2 frt., Grün- hut M. 2 frt., Simon 2 frt., Kisfalvy 2 frt., Winter J. 2 frt., Elias 2 frt., Weiss L. 1 frt., Feiwel 1 frt., Knöpfelmacher 1 frt., Krauss L. 1 frt., Tisch 1 frt., Weiss J. 1 frt., Bloch A. 1 frt., Pla- tschek 1 frt., Laufer 1 frt., Steinbeck 1 frt., Heller W. 1 frt 80 kr., Lauten- bach 1 frt. Heller W. 1 frt 80 kr., Neuwirth 1 frt., Brand 1 frt., Neumann 90 kr., Dessauer 18 kr., összesen . . .	76	68		
Összesen	2246	93		100

Az országos rabbiképző-intézet
készpénz és érték-

Bevétel

	P é n z		Érték- papír
	frt	kr	frt
Az 1878. július hó 29-ki számla egyenlege	1230	78	5250
Alapítványok, évi járulékok és adakozások fejében fenti ki- mutatás szerint befolyt . .	2246	93	100
Szelvényekért befolyt . . .	190	93	
	3668	64	5350

Budapest, 1879. június 26-án.

számára befolyt összegek
papír számlája.

Kiadás

	P é n z		Érték- papír
	frt	kr	frt
A tanfolyamon át a pesti izr. nőegylet tápintézetében ét- jegyekre	151	50	
Tanulók pótszegélyezésére . .	465	—	
Egyenleg : értékpapírban . .	—	—	5350
„ készpénzben . .	3052	14	
	3668	64	5350

Az orsz. izr. iroda elnöksége.

Az „Eez Chajim“

az országos rabbiképző-intézet hallgatóit segélyező egyesületbe
belépett tagok jegyzéke.

A t a g n e v e	Lakhelye	Alapító tagsági díj	Rendes tagsági díj
		frt	frt
Adler Lajos	Budapest	—	10
Adler Ádám fia	"	—	10
Adler Mór	"	—	—
Baumgarten A. F.	"	100	—
Baumgarten Ignác	"	100	—
Birnbaum Jakab	"	—	5
Beimel Jakab	"	—	5
Beer Salamon	"	—	5
Bloch Móritz	"	—	10
Bloch Mózes, Rabb.	"	—	5
Brüll Henrik és fia	"	—	25
Bischitz Mór	"	—	25
Bacher Emil	"	—	5
Bacher Vilmos dr.	"	—	5
Brill S. L.	"	—	5
Bánóczy József	"	—	5
Deutsch Bernát hatvani	"	100	—
Deutch Henrik igazgató	"	—	5
Ehrlich Mózes	"	—	50
Fischl testvérek	"	—	25
Goldberger Sam. F. és fiai	"	—	25
Goldberger Károly budai	"	—	25
Goldziher Ignác dr.	"	—	5
Grünhut B. és W.	"	—	20
Ifj. Heidelberg Mór	"	—	5
Hirsch Ignác özvegye	"	—	5
Heidelberg Leopold W.	"	—	15
Dr. Hirschler Ignác	"	—	—
Dr. Kaufmann Dávid	"	—	5
Kayserling M. dr.	"	—	5
Kohner Adolf fiai	"	—	30
Krausz Mayer és fia	"	—	25
Kann Armin	"	—	20
Lévay Henrik kisteleki, 10 évi 100 frtos részletben	"	1000	—

A t a g n e v e	Lakhelye	Alapító tagsági díj	Rendes tagsági díj
		frt	frt
Mauthner Lipót	Budapest	—	5
Mahler Vilmos	"	—	10
Mandel Mór	"	—	10
Neustadt Gusztáv	"	—	5
Neuwelt Armin	"	100	10
Neuschloss Károly s fia	"	—	20
Posner Károly Lajos lovag	"	—	5
Pollák Jakab és fiai	"	—	50
Pollák Móritz	"	—	10
Pollák Henrik dr.	"	—	5
Popper Armin	"	—	5
Popper Armin	"	—	5
Ruszt Bernát	"	100	—
Russó Izr. és fiai	"	—	50
Schweiger Márton, 10 évi 100 frtos részletben	"	1000	—
Schossberger S. W. és fiai	"	100	20
Schill Salamon	"	—	5
Simon Jakab	"	—	5
Singer Ede	"	—	5
Simon József dr.	"	—	5
Sváb Károly	"	—	50
Stern Schmidl	"	—	5
Stern Bernát	"	—	50
Stern Ignác	"	—	50
Stern Simon	"	—	20
Sternthal Adolf	"	—	20
Spitzer Gerson s tursa	"	50	10
Tafler Adolf	"	—	50
Wahrman Mór, 10 évi 100 frtos részletben	"	1000	—
Wahrman Sándor, 10 évi 50 frtos részletben	"	500	—
Wolfner Gyula	"	—	25
Winter János	"	—	5

Azon t. cz. adakozók, kik a mult évi „értesítő“-ben kimutatva lettek, a csak e hóban alakult egyesület által fel fogtak kéretni, hogy nemes adományaikkal szinte az „Ecz Chajim“ egyesületbe tagokul belépni sziveskedjenek.

C.

Ecz Chajim,

az országos rabbiképző-intézet hallgatóit segélyező egyesület

alapszabályai:

I. Az egyesület feladata.

1. §. Az „Ecz Chajim“ név alatt Budapesten alakult egyesületnek célja: a közjótékonyt a budapesti országos rabbiképző-intézet hallgatóinak érdekében fölhipni és igénybe venni, s a beérkező összegeket az 5. §. értelmében segélyezésre fordítani.

II. Az egyesület tagjairól.

2. §. Az egyesület áll:

- a) rendes,
- b) alapító,
- c) tiszteletbeli tagokból.

Rendes tag lehet mindenki, ki magát legalább 5 frtnyi évdíjnak három éven át való lefizetésére kötelezi; e lekötelezés az illetőnek sajátkezű aláírása által történik.

Alapító tag az olyan, ki egyszer s mindenkorra legalább 100 frtot fizet.

Az egyesület különösen kiváló jótévcit, nagy előmozdítóit a választmány egy tagnak ajánlatára tiszteletbeli tagokká nevezheti ki.

3. §. Az intézet emléktáblájára való bevésést, valamint a lelki üdvösségért rendelt emlékünnepet az intézet templomában, a választmány csak rendkívüli esetben határozza el, mint a legfőbb kitüntetések, melyekkel az egyesület rendelkezik.

III. Az egyesület segélyforrásai.

4. §. Az egyesület segélyforrásai :

- a) az alapítványok, illet. az utánok járó bevételek,
- b) az alapítványi tőkék, illetv. ezeknek kamatai,
- c) a rendes tagok évdíjai,
- d) egyéb adományok.

5. §. Segélyezések csak a tőkék kamataiból, az évdíjakból és az adományokból adatnak ; utóbbiakból azonban legfőlebb 10 forint erejéig ; minden egyéb bevétel kamatosítottatik. Magokhoz a tőkékhez nyulni nem szabad.

IV. Az egyesület tisztviselői.

6. §. Az egyesületet a választmány, illetőleg a tisztviselők vezetik.

7. §. A választmány áll : a budapesti országos rabbiképző tanáraiból, továbbá az intézet vezérlő bizottságának három saját kebeléből választandó tagjából, végre négy ülnökből, kiket a közgyűlés két évi tartamra választ.

8. §. Az egyesület elnöke a tanári kar elnöke.

9. §. A választmány saját kebeléből választ :

- egy elnökhelyettest,
- „ titkárt,
- „ pénztárnokot,
- „ ellenőrt.

10. §. Az egyesületet a hatósággal és harmadik személyekkel szemben az elnök képviseli ; ő elnököl a választmányban és a közgyűlésen, melyet ő hív egybe ; aláírja a titkárral együtt az iratokat, kiadja a pénztalványokat, megőrzi az egyesület pecsétjét és felelős a határozatok pontos végrehajtásáért.

11. §. Az elnök akadályozása esetében teendőit az elnökhelyettes végzi.

12. §. A titkár vezeti a választmányi ülések és a közgyűlés jegyzőkönyveit, végzi a szükséges levelezést s azokat ellenjegyz.

13. §. A pénztárnok kiállítja a nyugtát minden rendbeli bevételről, átveszi a beérkező pénzeket és könyveket visz a bevételekről és kiadásokról.

14. §. Az ellenőr ellenőrzi a pénztár kezelését és ellenjegyzí a bevételekről és kiadásokról szóló iratokat.

V. A választmányi ülésekről.

15. §. Minden hónap első keddjén választmányi ülés van, melyre a tagok az elnök által legalább két nappal az ülés előtt meghívandók, és melynek rendes napirendjét a havi segélyezések szétosztása képezi. — Előre nem látott esetekben az elnök rendkívüli ülést hívhat egybe.

16. §. Az egyeseknek nyújtandó segélyezés nagysága fölött dönt első sorban az összes segélydíjra való tekintet s második sorban az illetőnek pártolásra érdemes volta.

17. §. A rendes havi segélyezésen fölül adhat a választmány rendkívüli segélyezést is, melynek nagysága fölött esetről esetre dönt.

18. §. Minden félév végén ülés van, mely a szünet alatt nyújtandó segélyezéseket megállapítja.

19. §. Határozatképességhez legalább öt tag jelenléte szükséges. A jelenlevők általános szótöbbséggel határoznak, szavazategyenlőség esetében határozattá válik, a mire elnök adta szavazatát.

VI. Az egyleti kezelésről.

20. §. Az egylet sajátjából fedezi az egyleti szolga fizetését, a postadíjakat, nyomtatványokat, az évi jelentés sokszorosítását, az intézet templomában fölállítandó emléktáblák készítését és jó karban tartását. — A tisztviselők (8. §.) tiszteletbeli hivatalokat viselnek és semmi fizetést nem húznak.

21. §. A pénztári készletek valamely nyilvános pénzüintézetnél azonnal gyümölcsösítendők.

A tőkésítendő összegért a választmány értékpapirokat vásárol.

22. §. Az értékpapirokba fektetett egyleti vagydon a választmány által kijelölendő helybeli nyilvános pénzüintézetnél pecsét alatt letéteik.

A pecsétek felbontása s az ujonnan való lepecsételés évenként csak egyszer történik, az elnök, pénztárnok s a felülvizsgálók (23. §.) jelenlétében. A letéti igazolványt az elnök őrzi meg.

VII. Közgyűlés.

23. §. Minden esztendőben, szeptember rendes közgyűlés tartatik, melyre valamennyi tag, legalább nyolcz nappal előbb meghivatik.

A rendes közgyűlés tárgyai:

- a) jelentés az egyleti vagyon kezeléséről;
- b) az egyleti vagyon kimutatása;
- c) a fölmentés megadása;
- d) a választmányi tagok választása;
- e) a számadást felülvizsgáló bizottság választása;
- f) az alapszabályok változtatása;
- g) a tagok indítványai, melyek azonban öt nappal a

közgyűlés előtt az elnöknek írásban átnyujtandók.

24. §. A közgyűlés határozatképes, ha legalább 15 tag jelen van. Ha a megjelentek csekély száma folytán a közgyűlés nem határozatképes, legfőlebb három hét alatt újabb közgyűlés hívandó össze, mely a megjelentek számára való tekintet nélkül az első közgyűlés napirendjére kitűzve volt tárgyak felett érvényesen határoz.

25. §. A jelenlevő tagok általános szótöbbséggel határoznak, választásoknál azonban csak viszonylagos többség szükséges.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök két jelenlevő tagot kér fel.

26. §. Sürgős esetekben vagy legalább 15 taguak indokolt írásbeli kérelmére az elnök rendkívüli közgyűlést fog egybehívni, melynek napirendjét azonban csakis a közgyűlésre alkalmas adott körülmények vagy viszonyok képezhetik.

VIII. Az egylet feloszlása.

27. §. Az egylet feloszlását csakis e célra egybehívott közgyűlés határozhatja el, ha az egylet összes tagjainak fele jelen van, s ha a jelenlevők három negyede a feloszlás mellett szavaz. A 24. §. határozatai ezen feloszlási közgyűlésre nem vonatkoznak.

Az egylet vagyona feloszlás esetében sem idegeníthető el eredeti rendeltetésétől, hanem az izr. orsz. alapba kebeleztetik, s az iskolai alapot kezelő hatóság az egyleti vagyon kamatait a budapesti országos rabbiképző hallgatói közt fogja szétosztani.

IX. Általános határozatok.

28. §. Az alapszabályok módosítása az egylet feloszlatása és hova fordítása iránt hozandó közgyűlési határozatok fogantatás előtt a kir. belügyministerium elé terjesztendők.

29. §. Azon esetben, ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célját és eljárását, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által — a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék — haladéktalanul felfüggesztés után elrendelendő szabályos világos rendeletéhez képest fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, különbeni felosztás terhe alatt köteleztetik.

Kelt Budapesten, 1879. évi január 14-én.

Dr. Bánóczy József s. k.
ideigl. egyl. titkár.

Bloch Mózes s. k.
ideigl. egyl. elnök.

4989. szám.

Látta a magyar királyi belügyminister oly megjegyzéssel, hogy a választmányi gyűlések jegyzőkönyvei is a 25. §. végpontjában meghatározott módon hitelesítendők.

Budapesten, 1879. február 3-án.

(P. H.)

a minister helyett
Gróf Zichy Ferraris Victor s. k.
államtitkár.

D.

A könyvadományok jegyzéke az adakozók betürendes sorozata szerint.

- Alliance israélite universelle**, Paris.
- Charisi מורה נבוכים ed. L. Schlossberg I. II. 8°.
- Deinard Ephr. משא קרים Varsó, 1878. 8°.
- Tonelis Handl J. נר מצוה Bécs, 1878. 8°.
- Commentaries on the latter Prophets. I. Isaiah Edited from a unique Bodleian Ms. with a Notice on mediæval french and spanish Exegesis by John W. Nutt, London, 1879. 8°.
- Benamozegh E., theologia dogmatica et apologetica Vol. I.: Dio, Livorno, 1877. 8°.
- Brüll, Jahrbücher für jüdische Geschichte und Literatur II. III. 8°.
- Dr. Jellinek A., Der israelitische Weltbund. Rede, Bécs, 1878. 8°.
- Loeb I., la situation des Israelites en Turquie, en Serbe et en Roumanie. 8°.
- Loeb I. Biographie d'Albert Cohn 12°.
- Lövenstein L. Dr., Geschichte der Juden am Bodensee und Umgebung I. [Gailingen], 1879. 8°.
- Müller J. Dr., Masechet Soferim, Lipsce, 1878. 8°.
- Weill M. A., la morale du Judaisme. I., II. 8°.
- Dr. **Altmann** Jakob, Budapest.
- Buxtorfus J. epitome gramaticae hebraeae s. t. Mellette: Joh. Buxtorf, Thesaurus gramaticus linguae sanctae hebraicae, Basel, 1629.
- Aronsohn** Löbl. Kronstadt.
- סדר שי"א תקנות מדנית מעהרין יצ"ו וגם תקנות קבועים: במסמרות נטועים: אשר הקרו ותקנו בכל וועד דהתחדשות מדינה מן ב' מנחם שנת תי"א עד ועד בכלל יום ה' י"ב אלול תק"ח לפ"ק. כתבתי לי לשמי הקטן שמעון יצ"ו זולצבאך ט' 12 lap Indices, 65 lap Text, papir 2°.
- Buxtorf János, lexicon hebraicum et chaldaicum ed. 3 Basel, 1621. 8°.
- " " " ed. 4. Basel, 1631. 8°.
- " " " Basel, 1735.
- Knorr v. Rosenroth, Cabbala denudata. 2 Vol. 4°.
- Dr. **Austerlitz** M., Eperjes.
- Beszéde: „Das Öhlkrüglein“ Eperjes, 1879. 8°.
- Dr. **Bacher** Vilmos tanár, Budapest.
- Munkáját: Muslicheddin Sádi's Aphorismen und Singedichte, Strassburg, 1879. 8°.
- Dr. **Back** Izrael, Budapest.
- Eidlitz S. אור לישרים Prága, 1875.
- Spitz S. ברכת יצחק Berlin, 1746 s. t. (2 Exx.)
- Pinsk J. L. חכמים נכוד Velenceze, 1700.
- Geiger S. כרם שלמה Hamburg, 1738. 4°.
- Ruben Segal (הלוי סגל) נחלת יאובן M. Frankfurt, 1770.
- שנים עשר דרשות הר"ן Prága, 1811.
- Dr. **Berliner** A., Berlin.
- Jahresbericht des Rabbiner-Seminars für das orthodoxe Juden-

- thum pro 5634 (1873—74)
5635 (1874--75) } 4°
1637 (1876—77)
- Bloch M.** tanár, Budapest.
Munkáját: **ספר שערי תורת התקנות**
Die Institutionen des Judenthums
I. köt. I. rész Bécs, 1879. 8°.
- Budapesti izraelita hitközség.**
Dr. Neumann Bern., die heilige
Stadt und ihre Bewohner, Ham-
burg, 1877. 8°.
- Dr. **Deutsch Im.** Rabbi Sohrau-
ban.
- הספר הזוהר אמובא** ed. D. Deutsch
Sohrau, Boroszló, 1873.
- Rede beim Amtsantritte in Sohrau
Gleivitz. 1875.
- Rede. 25. Juni 1877.
- David Deutsch, Die Orgel in der
Synagoge.
- Friedmann M.**, Lektor Bethami-
drason Bécsben.
Kiadásait: **מכילתא** Bécs, 1870.
8°.
- ספרי** Bécs, 1864. 8°.
- Költeményét: **שיר אשת היל** Bécs,
1878. 2°.
- Halberstamm S. J.**, Bielitz.
Z. Frankel külön kivonat Harkavy
המאסה נדהים-ból 1 lap.
- "**תקנות חכמים** " רבני איטליא " **Brody,**
1879. 16°.
- Dr. **Harkavy Béla**, Szent.-Péter-
vár.
- המאסה נדהים** literarische Beilage
des המליץ in Separatabzügen.
- Rabbi **Hochmuth Abr.**, Veszprém.
Az ő: „Beszéd ő felségök ezüst-
menyegzőjének ünnepélye alkal-
mával.“
- Bielitzi **Holländer Benjamin** ur
hagyományából leányai Löbl Ju-
lia, Kohn-Holländer Czeczilia, Bie-
litz.
- Landau A. **אהבת המלך** Boroszló,
1832. 12°.
- אוצר נחמד חדושי** על מס' שבת
Pozsony, 1837. 4°.
- Tauber J. **אורה רענן** Pozsony,
1862. 8°.
- בן חמלך והנויר** Amsterdam, 1766.
12°.
- Neumann M. S. **בת יפתה** Bécs.
1805. 8°.
- Franco Mendes D. **נמול עתליה**
Bécs, 1800. 8°.
- Erter J. **הצופה לבית ישראל** Prága,
1840. 8°.
- חותם הכנית ונלוו עליו אנרות רמד**
Bécs, 1797. 8°.
- כרם חמד** Prága, 1841. 8°.
- להש החרב המתהפכת** s. l. 1820. 8°.
- לוחות הברית** Ostroha, 1806. 2°.
- ליישים תהלה** hiányos.
- Rottenberg A. M. **בערב ביער**
Buda, 1864. 8° (3 Exx.).
- מחצית השקל** I, II. Bécs, 1807—
1808. 2°.
- מנורת המאור עם העתקה לל' אשכנז**
Sulzbach, 1790. 2°.
- סדר הנט בקצרה** Jeruzsálem, 1877.
12°.
- ספר התפוח וספר משל הקדמוני**
M. Frankfurt, 1799. 8°.
- Frenkel B. **עשרת זקנים** Josefoff,
1866. 2°.
- עין יעקב עם כתנות אור**
Fürth, 1791. 2°.
- Schönfeld B. **ענף עין אבות** Buda,
1841. 8° (2 péld.).
- רוח הן** Brünn, 1796. 8°.
- Bloch S. **שבילי עולם** Zolkiev, 1828.
8°.
- ש"ם** Sulzbach, 1866—67. 12 köt. 2°.
- ש"ע ח"מ** Bécs. (Hraschanky) 1800.
2. I—II. 2°.
- Satanov S. **שפת אמת ח"א מס'**
השרשים Prága, 1803. 2°.

Dyhernfurth, תורת משה אלשיך
1798. 4°.

Krotoschin. 2°.

Eisen M. Das Wohl der Regierung
Bécs, 1852. 8°.

Holländer Leo, de bronchitide,
dissertatio. Pest, 1832. 8°.

Lowth, Jesaja s. t.

Lőw L. Die Lebensalter in der
jüdischen Literatur. Szeged,
1875. 8°.

Müller J. Dr., Masecheth Soferim.
Lipese, 1878. 8°.

Tauber J. Dr., Standpunkt und
Leistung das R. David Kimchi
als Grammatiker (Inaug-Diss.)
Boroszló, 1867. 8°.

Horovitz Betti asz. férje Horovitz
József hagyományából annak
megbizása folytán. Butschowitz
(Morva).

להרב מנחם } מאמר העתים } Absch.
עזריה זצ"ל } מאמר עולם קטן }
מפאנו }

Rabel A. Austerlitzból בכירי פרי
מחשבותי אשר הבשילו ואשכלותיהן
ענבי המליצה על תלמי לשון עברית
הרבה מהם כבר נדפסו בשמי
במחברת בכורי העתים תק"פ פט"ק קע
kézirat. ותקצ"ב

Lemberg, אור החיים לר' יוסף יעבץ
1791. 8°.

Bensev J. L. אור השרשים Ed.
Letteris 3 A. I—II. Bécs, 1839—
40. 8°.

Bécs, 1818. 8°.

Zolkiev, באור על התורה להרמבן
1805. 4°.

ed. באור מלות ההגיון להרמבם ז"ל
Neumann M. S. Bécs, 1822. 8°.

Figa S. בינה לעתים I—II. Brünn,
1799. 4°.

Bécs, 1815. 2°.

Landau E. דוריש לציון Prága, 1827.
2°.

ed. Hei-
denheim Rödelheim, 1806. 12°.

Lemberg, 1816. 2°.

Prága, 1793.

חותם תכנית ונלוו עליו אגרות מ'
משה דעסא Bécs, 1797. 8°.

הדושי הלכות להרשבא על שבע
שטוח Brünn, 1798. 2°.

Sulzbach, 1691. 4°.

M. Frankfurt
1855. 8°.

Bécs, 1811. 2°.

Krakó, 1580—1. 4°.

Bécs, 1818. 4°.

ה' הכורי עם פירוש אוצר נחמד
Bécs, 1796. 4°.

„ „ ed. Brecher G. Prága, 1838. 8°.

Laniado S. כלי המדה Prága, 1610. 2°.

Luzzato S. D. כנור נעים Bécs,
1825. 8°.

M. Frankfurt, 1720.
2°.

Wessely H. לבנון גן נעול s. I.
1806. 1—2. 8°.

Luzzatto M. Ch. לישרים תהלה
Lemberg, 1799. 8°.

Berlin, ס' מאור עינים
1794. 8°.

Juda Jeitteles לשון התלמוד
Prága, 1813. 4°.

Frank-
furt, 1732.

Schönfeld B. מוסר השכל Prága,
1831. 8°.

Jessnitz, 1742. 2°.

Fürth, 1763. 2°.

ס' מזרחי ס' מערבי מ' ד' אברהם
Prága, 1793. 4°.

Bécs, 1817.
1—2. 2°.

Bécs, המהרשא עם מהדורא בתרא
1814. 2°.

Bécs, 1809. 2°.

Cohen S. J. קדם על אדמת
Zolkiev, 1818. 8°.

- Juda Minden מלים לאלוה Berlin, 1760. 4°.
- Loevisohn S. מליצת ישרון Bács, 1816. 8°.
- Coeslin Ch. ס' מסלול Brünn, 1796. 8°.
- מספר גדול על מות ר' מרדכי בנעט ז"ל Bács, 1830. 8°.
- Kunitzer M. ה' המצרף I. Bács, 1830. 8°.
- למשל ישרון translatae in linguam latinam opera M. Hanel, Prága, 1661. 8°.
- משניות נויקין קדשים Wilhelmersdorf, 1715. 4°.
- נאוה קדש באור על הלכות קדוש Berlin, 1786. 4°.
- סדר ההגדה של פסח עם פי' רשבין Lemberg, 1809. 8°.
- סדר עולם רבה וסדר קבלה לרא"בד Basel, 1580. 8°.
- עין יעקב עם פי' מספיק מלוקט Amsterdam, 1698. 12° I. hiányos.
- Rabb. aram. deutsches Wörterbuch ed. M. Landau 1—5 Prága, 1819—24. 8°.
- פרדס דוד דרושים Sulzbach, 1786. 2°.
- Eichenbaum J. קול זמרה Lipcse, 1836.
- Mises J. L. קנאת האמת Bács, 1823. 8°.
- Levin B. Lindauból ראשית למודים Berlin, 1789. 8°.
- " " " " Dessau, 1810. 8°.
- Hochheim El. שבילי דרקיץ Prága, 1784. 4°.
- Wessely H. שירי תפארת 1—2 Prága, 1809. 8° (2 Exx.).
- שמנה פרקים להרמבם ném. 1798. 8°.
- ש"ם Bács, 1830 (Schmid A.) 12. Bd. 2°.
- ש"ם מס' פסחים Prága, 1842. (Landau) 8°.
- Bács, ש"ע א"ה עם באר היטב 1809. 8°.
- Bács, ש"ע א"ה עם באר היטב 1810. 8°.
- " " " ה"מ I-II " "
- " " " י"ד " " "
- " " " א"ה " " 1808
- " " " י"ד " Fürth 1719. 2°
- Hacohen S. שיערי זמרה Fürth, 1762. 8°.
- Amsterdam שיערי ציון 1720.
- Bensev J. L. תלמוד לשון עברי s. t. 1, 2, Móz. 5. k. Sam. Reg. Jes-saja. Proverbia (A. Schmid) Bács, 1817—18. 8°.
- M. 4. k. Jozsua. Jud. Ezechiel, a kis proféták, Daniel, Ezra, Nehemiah. Prága (M. J. Landau) 1836—37.
- M. 3. k. Zsoltárok Bács (A. Schmid) 1837—38. 8°.
- Ewald J. G. H., Grammatik der hebr. Sprache. Lipcse, 1823. 8°.
- Gesenius W., Hebräische Grammatik 11. kiad. Halle, 1834. 8°.
- Hasse J. G. Dr., Praktisches Handbuch der aramäischen oder syrisch-chaldäisch-samaritanischen Sprache Jena, 1791 8°.
- Jahn J., Arabische Sprachlehre Bács, 1896. 8°.
- de Wette W., L. M., Lehrbuch der hebr. jüd. Archäologie, Lipcse, 1814.
- Dr. Jarazewszky Adolf.
- Munkáját : Die Geschichte der Juden in Erfurt. 8°.
- Dr. Jellinek Adolf, Bács.
- סדר ההגדה של חג הפסח עם תרגום ערבי כמנהג הקראים בעיר אלקאהרה Buda, Pozsony, 1879. 8°.
- Dr. Kaufmann David, tanár Budapest.
- The Jewish Messenger : New York 1878—79. évfolyam.
- Mosé Antologia israelitica, Pubblicazione mensile, Corfu, 1878—79.

Dr. **Kohn** Samu, Budapest.

Munkáját : Mardochai b. Hillel,
Boroszló, 1878. 8°.

Kunewalder Anna assz., Budapest.

Detmold J. תורת לשון עברית 8°.

Bensew תלמוד לשון עברי 8°.

Lowe W. H., M. A. Hebrew lecturer of Christ's College, Cambridge.

Munkáját : שאל נא לדר רישון

The fragment of Talmud Babli Pesachim of the ninth or tenth century in the University Library Cambridge, 1879. 4°.

Dr. **Luzzato** Isaie, Padua.

Index raisonné des livres de correspondance de feu Samuel D. Luzzatto. 8°.

Rabbi Dr. **Maybaum** S., Saaz.

Munkáját : Die Anthropomorphismen und Anthropopathien bei Onkelos und den spätern Targumim 8°.

Munkáját : Fest- und Gelegenheitspredigten I. Th. 8°.

Cav. Marco **Mortara**, Rabbino maggiore di Mantova.

Catalogo dei manoscritti ebraici della biblioteca della comunità israelitica di Mantova. Livorno, 1878. 8°.

Dr. **Perles** József, München.

Beszéde : Die Mischehe, München, 1879. 8°.

Dr. **Reich** Armin (adomány), Budapest.

8 kötet, Pozsony (Schmid), 1836. 2°.

1821—32 12 köt. 8°.
מס' גטין (J. Schlossberg), Bécs, 1862.

Satanov Izsák אהדים Berlin, 1787. 2°.

הר המור Bécs, 1862. 2°.

Danzig A. הכמה אדם Lipse, 1856. 8°.

טור א"ה Bécs, Schmid 1810.

א"ע " " " 1813.

ח"מ " " " 1813.

ים של שלמה על גטין Prága, 1812 2°.

מגיני ארץ Lemberg, 1853—56. 2 köt. 2°.

מדרש רבות על ס' בראשית Lemberg, 1811. 2°.

על ס' שמות ומג' אסת"ר " " Lemberg, 1809. 2°.

על ס' ויקרא ומג' שיר " " Lemberg 1809. 2°.

על ס' במדבר ומג' רות " " Lemberg, 1809. 2°.

על ס' דברים איכה " " Lemberg, 1810. 2°.

מזרחי s. A.

משנה תורה Lemberg, 1809—11. 4 Bde 2°.

משניות Bécs (A. Schmid) 1793. 4°.

מזרחי ומערבי על רשי ומזרחי עה"ת Prága, 1793. 4°.

עין יעקב Berlin, 1709. 2°.

פני יושע ח"ב Lemberg, 1811. 2°.

פרי מגדים על א"ה Lemberg, 1790. 2°.

" " " " " 1824. "

ש"ת ר' יצחק אלפסי Bécs, 1793. 4°.

צמה צדק " Amsterdam, 1766. 4°.

(Landau) Prága, 1830—32. 2°.

ש"ע א"ה Bécs (Hraschanky), 1809. 2°.

ש"ע ח"מ עם מאירת עינים Berlin, 1707. 2°.

ש"ע י"ד Lemberg, 1858. 2 köt. 2°.

שערי בינה Bécs, 1792. 2°. (együtt vele על גטין)

שערי חכמה או שב שמעתתיה Prága, 1807. 2°.

Allgemeine Zeitung des Judenthums 23. és 27. köt.

Reich Ignác. Budapest.

Munkáját : Beth El, Ehrentempel verdienter ung. Israeliten. 1—2. 8°.

- Dr. **Reinitz** Adolf, Budapest.
- Kohn Bistricz M. **הבית הבית** Bécs, 1858. 8°.
- Bertramus B. C. de republica Ebraeorum rec. . . . l. l'Empereur, Leyden, 1641. 12°.
- Buxtorf Joh., Synagoga Judaica ed. 3. Basel, 1680. 8°.
- Gronov J. F. Ad. L. et M. Armaeos Senecas notae. Leyden. 1649. 12°.
- Hebraea, Chaldaea, Graeca et Latina nomina vinorum, mulierum, populorum, idolorum, urbium, fluviorum montuum caeterorumque locorum. quae in Biblii loquuntur cum lat. intr. Antwerpen, 1560. 16°.
- Jablonsky P. E., Pantheon Aegyptiorum 1—2 M. Frankfurt, 1750—1752. 8°.
- Kiesewetter J. Chr., Syntagma historico-philologicum de re militari veterum praecipue Romanorum Erfurt, 1736. 8°.
- Lackenmacher J. G., Observationes philologicae ed. 1—VI. Helmstadt, 1729—30. 8°.
- Leusden Joh., Compendium graecum N. T. continens ex 7959 versiculis totius N. T. versiculos 1900 non tamen integros, in quibus omnes universi N. T. voces una cum versione latina et syllabo analytico inveniuntur, Rostock, 1747. 8°.
- Leusden Joh., Compendium V. T. Hebraeo-Chaldaicum continens ex 23202 vesticulis totius V. T. tantum 2289 non tamen integros, in quibus omnes hebr. et chald. voces inveniuntur una cum versione lat. Rostock, 1757. 8°.
- Lydius Jac., Syntagma sacrum de re militari nec non de jure jurando diss. phil. illustr. Sal. van Til. Dordrecht, 1698. 4°.
- Oertel J. G., Theologia Aethiopum, Wittenberg, 1746. 8°.
- Pausaniae de florentissimis veteris Graeciae regionibus commentarii a Romulo Amasaeo, conueris, Basel, 1575. 8°.
- Plato, Über ihn und seine Philosophie. Ein phil. Fragment, Altona, 1792. 8°.
- Plessing F. V. L., Osiris u. Sokrates, Berlin u. Stralsund, 1783. 8°.
- Poemata Pythagorae et Phocylidis cum duplici interpretatione Viti Amerbachii, Strassburg, 1565. 8°.
- Pythagorae ac Phocylidis carmina Graecolatina studio 8 opera M. V. Seberi, Lipse, 1622 (hoz-zákötve: Theognis illustratus seu: Joachim Camerarii in Theognidis sententias *ἑποικίματα* 8 M. V. Seberi notae, Lipse, 1620) 8°.
- Pomey Franc., Pantheon mythicum Lipse, 1771. 8°.
- Sartori, Abriss der allgemeinen Kirchengeschichte, Augsburg, 1785—87. 1—3. 8°.
- Scharbau Henrik, Observationes sacrae, Lübeck, 1731. 4°.
- Signonius Car., de re publica Hebraeorum libri VII. ad Gregorium XIII. pontificem maximum Frankfurt, 1635. 8°.
- Wodrow Rob., the past history and future destiny of Israel, Glasgow, Edinburgh and London, 1834. 8°.
- Dr. **Schiller-Szinessy** tanár, Cambridgeben.
- יהודה בכתובים** 8°.
- Catalogue of the Hebrew Manuscripts preserved in the university library Cambridge Vol. I. 1876. 8°.
- Dr. **Simonyi** Zsigmond tanár, Budapest.

במדבר ס' Bécs (Hraschanky)
1808. 4°.

ההגדה של פסח ס' Bécs (Schmid A.)
1803.

Grosche. Dr. R. Archiv für Lite-
raturgeschichte II.

Jahrbuch für die Geschichte der
Juden I. és II. füz.

Reich J., Beth Lechem I.

Wahrmann J. Dath Jehuda. Mos.
Religionslehre.

Singer Lőrincz stud. juris Buda-
pest.

מס' נשין Bécs (Schlossberg) 1862.

בבא מציעא Bécs (Knöpfelmacher)
1861.

בבא מציעא s. t.

**Society of Hebrew litera-
ture**, London.

Publications of the Society of He-
brew literature :

Part. I: Miscellany of Hebrew
literature I. London, 1872. 8°.

— II. M. Friedländer the 'com-
mentary of Ibn. Ezra, on Isaiah
Vol. I: translation of the com-
mentary amended accoring to
Ibn Ezra. 1873.

— III: „ „ Vol. II. the An-
glican version of Isaiah.

Ezra Second series :

Miscellany of Hebrew literature
II. London, 1877. 8°.

Friedländer M. Ibn Ezra literature
Vol. III: the commentary of Ibn
Ezra on Isaiah edited.

From Mss. with notes and glossary,
London, 1877. 8°.

— — Vol. IV: Esrays on the
writtings of Abraham Ibn Ezra.

Dr. Spitzer S., főrabbi Eszék.

Munkáját: Das Mahl bei den He-
bräern in biblischer und nachbibli-
scher Zeit, verglichen mit dem bei

den Griechen und Römern. Po-
zsony, 1877. 8°.

Munkáját: Das Heer- und Wehrge-
setz der alten Israeliten, Griechen
und Römer, verglichen mit den
diesfälligen Bestimmungen für
Österreich - Ungarn 2. kiadás,
Vinkovcze, 1879. 8°.

Vadász J., Budapest.

Auszüge aus dem 74. Jahresbericht
der Bibelgesellschaft. 8°.

Behördliche Statuten über das im
Pester städtischen öffentlichen
Schlachthause und Viehmarkte
zu beobachtende Vorgehen, Pest,
1872.

Czörnig. Statistisches Handbüch-
lein der österreichischen Monar-
chie, Bécs, 1861. I. évfoly. 3. kiad.

Dittes F. Praktische Logik 8°.

Hirsch M. Der Kampf um Gewis-
sensfreiheit, Rede 8°.

Hornyik János, Pusztaszer, Kec-
kemét 1865.

Hornyik János, Kecskemét város-
története 3 köt. Kecskemét,
1862—69.

Illustrirte Monatshefte für die ge-
samnten Interessen des Juden-
thums 1865—66 2 köt. 8°.

Izraelita egyetemes közgyűlés tag-
jainak, Pest, 1869.

Der Israelitische Zeitbote 5625.
Prága, 1864.

Mittheilungen aus dem Gebiete
der Statistik. Herausgeg. vom
k. k. Handesministerium 3. és 4.
füzet 1857.

Programm des k. k. Obergymna-
siums zu Kremsmünster, 1878.

Silberstein A., Philosophische Briefe
an eine Frau. Budapest, Bécs,
Lipese, 1873.

Kammermayer és Ráth urak képei.

<p>Statistisches Jahrbuch, Herausgeg.
vom k. ung. Stat. Bureau, I.
évf. Budapest, 1872.</p> <p>Summarische Ergebnisse der Volks-
zählung, 1869.</p> <p>Tatay István, olcsó kiadás Pest, 1857.</p> <p>Tencer Pál, Album I. füzet, 1869.</p> <p>Wahrmann Sándor, Budapest.</p> <p>Klein M. Dr., a tévelygők utmuta-
tója I., 8°.</p> | <p>Kohut A. Dr., Aruch completum,
I. füzet. 8°.</p> <p>Meisel W. A. Dr., Der Prüfstein. 8°.</p> <p>Wolff J. Budapest.</p> <p>S. B. de Boyer Marquis d'Argens,
histoire de l'esprit humaine tome
X. Berlin, 1767. 8°.</p> <p>Wolfner Gyula, Budapest.</p> <p>Hamechaker II. évfoly. 8°.</p> |
|---|--|

Az utolsó tauévről való értesítőket a következő intézetek igaz-
gatóságai küldték be :

- A „jüd. theol. Seminar“ Boroszlóban.
- A budapesti állami felsőbb leányiskola.
- A trencséni kath. főgymnasium.